

POPELJ

PRED
NAMA JE
BEŽELIN

БИБЛИОТЕКА	
ДОМА ЈНА -- БЕОГРАД	
Син.	III-1a-361
Годи.	пр. 1
Изв.	
Бр.	1627

VOJNA BIBLIOTEKA

INOSTRANI PISCI

KNJIGA ŠEZDESET PETA

UREDIVACKI ODBOR

general-pukovnik Srećko MANOLA, general-pukovnik u penziji Božo LAZAREVIĆ, general-potpukovnik Boško ĐURICKOVIĆ, viceadmiral Bogdan PECOTIĆ, general-potpukovnik Mirko BULOVIĆ, general-potpukovnik u penziji Vekoslav KOLB, general-major avijacije Nikola LEKIC, vazduhoplovno-tehnički pukovnik Miroslav BORAS, tehnički pukovnik Mihajlo KOKOLJEVIĆ, dipl. inž. pešadijski pukovnik Milan GLUMAC, pešadijski pukovnik Zdravko ĐUKOVIĆ (odgovorni urednik).

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

B E O G R A D

1 9 6 7.

POPELJ

**PRED
NAMA JE
BERLIN**

СОВЕРШАНА БЪЛГАРСКА РА
БЕОГРАД
дат. III - 10 - 3611
нр. 21195

NASLOV DELA U ORIGINALU

Генерал-лейтенант

Н. ПОПЕЛЬ

ВПЕРЕДИ — БЕРЛИН!

Литературная запись

М. ХЕЙФЕЦА

Preveo sa ruskog
Božidar Milosavljević

Звезда, ежемесячный литературно-художественный и общественно-политический журнал орган союза писателей СССР — 1—6 — 1963.

Государственное издательство художественной литературы Москва — Ленинград.

NAPOMENA REDAKCIJE UZ NAŠE IZDANJE

Ovo je završni deo piščeve trilogije; prvi je objavljen u našem izdanju pod naslovom »U teško vreme«, a drugi s nazivom »Tenkovi su okrenuli na zapad«. U ovoj knjizi su opisana dejstva 1. gardijske tenkovske armije od izbijanja na granicu Poljske do Visle, borbe pri prelasku ove velike reke, izbijanje na teritoriju Nemačke, borbe na pralazima Berlina i u samom Berlinu. Naročito su zanimljiva živopisna sećanja i slikoviti opisi pojedinih rukovodilaca i vojnika uz mnoštvo primera hrabrosti, požrtvovanja i humanosti sovjetskog čoveka koga ni najsviripiji postupci neprijatelja nisu mogli da izobliče.

Očekujemo da će knjiga svojim autentičnim izrazom, te ne samo vojnom već i literarnom vrednošću pobuditi interesovanje širokog kruga čitalaca.

Ovaj deo trilogije štampa se prema originalu izašlom 1963. godine u prvih šest brojeva književnog časopisa Zvezda.

PRED NAMA JE BERLIN

Vrata komande mesta u Jaroslavu s treskom se otvaraju pod udarcem prašnjave čizme.

— Druže generale! Izrodi ljudski ubijaju žene i decu!

Jedino je izviđač Podgorbunski mogao ovako da upadne u prostoriju u kojoj su se nalazili oficiri stariji po činu. Volodin izgled je bio neobičan: na rukama je nosio dve male devojčice, koje su svoje glavice priljubile uz njegova široka ramena.

— Konkretnije raportirajte! U čemu je stvar?

— Pa u fašistima! — grmeo je Voloda. — Isterivali smo ih sa periferije, ja sam im zalazio s leđa, a u dvorištu esesovci dokusuruju žene. Deca se drže za mrtve majke, kupaju se u njihovoј krvi...

Izviđač cimnu krvavi skut sive dečije haljinice.

— Jeste li pohvatali dželate? — upitah ja.

— Izvinite, nisam mogao da se suzdržim. Maznuo sam po gadovima iz automata i sve ih sastavio sa zemljom. Svejedno, ja ih ionako ne bih mogao gledati kao zarobljenike. Pritrčali su i novi, ali je te Peća Močalov dotukao sa svojim vodom. One majke koje su ostale u životu uzele su svoju dečicu, a ove dve su plakale pored svoje mrtve majke.

— Ova deca nisu okrvavljeni samo majčinom krvlju već i svojom sopstvenom. — Komandant grada Jaroslava potpukovnik Jacenko dodirnu prstom okruglu rupicu na rukavu jedne devojčice i vrh njegovog prsta oboji se tamnocrveno.

— Arsentije!

Na moj poziv utrča u komandanturu omaleni, čvrsto građeni lekarski pomoćnik pri vojnem savetu naše armije Arsentij Markov. Sa strane mu je visila mala priručna apoteka (ili »poliklinika«, kako su je dobroćudno, u šali, nazivali vojnici). Dok je on previjao mršavu ručicu, druga devojčica dođe sebi i rasplaka se na sav glas. Jecaji su se smenjivali dozivanjem: »Mama, mamice!«

Jacenko stavi devojčicu na krilo i pomilova je po glavici širokim rapavim dlanom. On me je gledao kao krivac, ali i ja sam sâm shvatio da ćemo morati malo da pričekamo sa poslovima.

A poslova je bilo isuviše: u Jaroslavu, prvom poljskom gradu koji su oslobodile naše trupe, nalazila su se skladišta hitlerovske vojske — grupe armija koja je nosila sada već unekoliko zastareo naziv Severna Ukrajina. U Prvoj gardijskoj tenkovskoj armiji provijant i gorivo su bili na izmaku i zato su nam trofeji mogli dobro doći. Da bi pomogli komandantu grada da sredi situaciju sa skladištima, zajedno sa mnom su doputovali u grad načelnik političkog odeljenja armije Žuravljev i načelnik pozadine Konjkov.

Skladišta su bila smeštena na severozapadnoj periferiji, ograđena visokim zidom od cigala. Udubljenja u zidu, kao i belege na mestima gde su udarale granate i ogrebotine od metaka bili su tragovi nedavne borbe. Iza zida uzdizale su se trošpratne masivne zgrade.

Kada smo kročili u njih, okruglasto lice Konjkova usjaktelo se od zadovoljstva. On se kao okamenjen zaustavljao pred gigantskim kolutovima švajcarskog sira, coktao jezikom posmatrajući masne šunke i stotine džakova sa brašnom. Malo dalje, u jednom čošku, nalazilo se nekoliko većih drvenih buradi; njihovi zidovi su bili probušeni mećima i kroz rupe su, uz klokotanje, izbijali mlazevi.

— Francuski šampanjac — odredi Konjkov, pomirišavši izdaleka. — A ovde ima i burgundskog vina. Evo i etikete.

— Francusko vino, ukrajinska slanina, češka obuća, švajcarski sir, rumunski benzin — nabrajao je metodični Žuravljev. — Ima li nečeg nemačkog? Baš kao da su im

kolčakovci¹⁾ neki rod! Naliju se pariskog vina, potkrepe se za vreme zakuske poljskom kobasicom, češkom čizmom pritisnu pedalu. Samo meci namenjeni nama su nemački! Dovo će ga znati!

— Šta ćeš, Evropa! — prekorno se saglašavao Konjkov. — Kakva skladišta, pre bi se moglo reći da je sve to Jaroslavski međunarodni sajam životnih namirnica i municije.

Uspostavivši red i preduzevši potrebne mere za čuvanje skladišta, uputisemo se komandantu grada.

Komandantura je spolja izgledala kao i za vreme boravka nemačkog komandanta. Prilikom bekstva hitlerovac je ostavio u kabinetu sve administrativne rezerve — dosijea, notese, čak i naliv-pera, a Jacenko za nepunih dvadeset četiri časa nije stigao da se pozabavi spoljašnjim izgledom svoje prostorije i da makar promeni natpis na ormanima.

Pogrbljeni komandant se trudio da za vreme svoga raporta o obavljenom poslu ostane kao sveća u stavu »mirno«.

— ... Primio sam predstavnike svih političkih pravaca. Osam stranaka! — u Jacenkovi glasu je promakla ovlašna nota čuđenja. — Radnička, socijalistička, seljačka... Uz to još kooperativa. Predstavnici imućnijih klasa su se stalno raspitivali da li ćemo oduzimati fabrike. Naredio sam da otvaraju svoja preduzeća. Sa prehrambenim artiklima je vrlo teško. U gradu ima puno špekulanata, ne rade, kupuju jedan od drugoga raznorazne trice, pa to posle prodaju. Toliko su nabili cene da radnici prosto ne mogu da žive. Predstavnik komunista Stefan Žešku je izjavio: »Seljaci još ponešto i imaju za žvakanje, a proletariat skapava od gladi.«

— Kakve su mere preduzete protiv gladi i špekulacije?

— Naredio sam da se pusti u pogon mlin. Raznorazni maheri stalno su navaljivali na mene: »Hoćete li dati sirovine? Hoće li biti kredita? »Odgovorio sam im na

¹⁾ Kolčak — jedan od vođa belogardejske kontrarevolucije u Sibiru. Bio je poznat po tome što su vojnici njegovih jedinica bili gotovo potpuno opremljeni opremom iz inostranstva. — Prim. prev.

ta pitanja, a onda sam ja njih pritisnuo: »Zašto su cene toliko visoke? Pljačkate radni narod?«

Ne, nismo pogrešili kada smo još u punom jeku borbi za grad Jaroslav naimenovali Jacenka za našeg prvog komandanta mesta na poljskoj teritoriji. Verovali smo — taj neće izneveriti!

Ja sam uvek cenio skromne trudbenike svakodnevnog političkog rada, takve kao što je Jacenko.

— Trgovčići su pokušavali da me podmите — nastavlja je ozbiljno komandant Jaroslava. — Prvo su molili za sebe zaplenjena skladišta: »To nije nemačko vlasništvo, već svojina naših kooperativa«. Radnici su ih žestoko razobličili! »Malo su nas« — vele — »pljačkali Nemci, sada naši Poljaci hoće da tom robom špekulišu i da nas po drugi put opljačkaju!« Oni su potvrdili da u tim nemačkim skladištima nema nikakve kooperativne imovine. A maheri su hteli da mi za ta skladišta tutnu jedno dvesta hiljada zlota.

- Kako ste postupili s njima? — upitah ga.
- Izbacio sam ih glavačke napolje.
- Jeste li zapisali njihova imena i prezimena?
- Ne.
- To nije trebalo da propustite.

— Izvinjavam se. Nemam kad da se bakćem s njima. Pršte mi glava: čime da hranim ljude? Gde da ih lećim? Kako ugasiti požare? Nemačka vatrogasna komanda je uhvatila maglu, a u gradu se još puca. Moram da u vatrogasce upisujem aktiviste. Čak mi je i poljski katolički pop dolazio. »Na kome jeziku« — veli — »da služim službu božiju?« Hoće li skoro ovde biti uspostavljena civilna vlast?

I baš u tom trenutku kod nas je upao Podgorbunski, bacivši u zapećak poslove jaroslavske komande mesta.

Žuravlјov se zamaja oko devojčice čiju ruku je previjao Arsentij. Iz džepa izvuče dve bonbone, koje su se tamo našle bog će sveti znati kako, i poče lagano da privija oko njih tanke devojčicine prstice. Ona strpa jednu u usta, sede mu na krilo, namesti se udobnije i još više se pribi uz njega.

Podgorbunski je postavljao naivna pitanja:

— Zašto oni pucaju u poljske žene i decu? Naš sistem je drugačiji, a ovde je isti takav kapitalizam kao i u Nemačkoj?

— Zašto pitaš, kao da ti sam ne znaš?

— Ja sam mislio da u kapitalističkim zemljama samo radnike i komuniste ubijaju. A njihova mati nije od prostih, odmah se vidi.

Podgorbunski pride spasenim devojčicama.

— Neka se smatraju kao da su moje — njegov glas je drhtao. — I sâm sam bio siroče, po sebi znam šta se može dogoditi detetu bez oca. Ja ēu ih podizati, važi? Molim da ih zasad pričuvate! Mogu li da idem?

Odsečno se okrenuvši nalevokrug, on pojuri na ulicu i zamalo ne zakači u vratima čoveka u civilu.

— Stefan Žešku, član PPR*) — predstavi pridošlicu potpukovnik Jacenko. — Pozvan je u komandanturu za prevodioca. Vi znate u kakvoj smo situaciji . . .

— Znam. Odobravam vašu inicijativu.

Posle ulaska u Poljsku mi smo ostali, što se kaže, »bez jezika«. Samo je poneko od nas u bukvalnom smislu te reči razumeo poljski. Izviđač Romadin i nekoliko drugova morali su da natovare na svoja pleća veliki dopunski posao skopčan sa prevođenjem, ali to nije bilo dovoljno. Jacenkova inicijativa, koji je za prevodioca angažovao mesnog komunistu, pružala je mogućnost izlaza iz teškog položaja.

Gospodine druže komandante — energično povede razgovor Žešku — drugovi iz Partije su mnogo uznenimeni. Maheri mogu da zapale skladišta. Mi smo odabrali dvadesetak momaka za stražu. Garantujemo za njih.

— Hvala i Vama i drugovima — stisnuh ruku novom prijatelju.

Uzvraćajući mi stiskom, on primeti:

— Hvala Vama, Crvenoj armiji hvala.

Uđe Balikov i pruži mi telegram. Od njegovog kratkog teksta moje srce zaigra od radosnog predosećanja:

»Sto drugom. Dobili smo pismo odozgo. Odmah dođi. Sto prvi.«

*) Polska Portia Robotnicza (Poljska radnička partija). — Prim. red.

— Žuravljev, Konjkov, u kola! Sa vama, Jacenko, neću da se opraštam, pozvaću vas još koliko danas.

Oklopni transporteri u jednom zamahu projuriše uskim prašnjavim uličicama gradske periferije i nastaviše vožnju velikom brzinom, senovitim šumskim putom. Drveće je bilo izmešano: borovi, hrastovi, jеле i breze. Ovde-onde bi promakao zeleni šumski proplanak i opet bi se uspravni borovi naizmenično smenjivali sa gipkim brezama. Na jednom proplanku Korovkin zaustavi transporter: između skloništa za jednog ili dva borca i vozila maskiranih granjem nalazio se šator zaštitne boje — »rezidencija« Šalina, načelnika štaba armije.

Malo dalje šetkao se Katukov — »101-vi«. On me primeti.

— U izgledu je dobar poslić ... Na Vislu i — zauzeti mostobran!

*

Na poljani su se okupili komandanti korpusa i načelnici političkih odeljenja. Iz štabnog šatora izađe Šalin i, trljajući pri hodu stakla na svojim naočarima, zauze svoje mesto pored karte.

U nekoliko reči Mihail Aleksejevič je skicirao opštu situaciju do koje je došlo u vreme početka nove operacije. Po direktivi Vrhovne komande od 24. juna 1944. godine glavni udar je trebalo zadati grupaciji »Severna Ukrajina« — najjačoj neprijateljevoj grupi armija. Do danas, 27. jula, postignuto je to da je pomenuta grupa bila presećena na dva dela: jedan deo je odbačen na jugozapad, u Karpatе, dok je drugi odbačen na severozapad, prema Sandomiru na Visli.

— Prvi zadatak fronta je izvršen! Ali u toj istoj direktivi je zahtevano da se u daljoj fazi razvije napad u pravcu zapada, da se forsira Visla i da se zauzme mostobran, koji će poslužiti kao vrata za dalje nastupanje prema Krakovu — Berlin. Iz Fronta je stiglo naređenje: borbene zone predati opštevojnim armijama i pristupiti izvršenju u smislu pomenute direktive ...

Bilo nam je poznato da je zapadna obala Visle pripremljena za odbranu kao »poslednja granica Nemačke« (shodno Hitlerovoj izjavi). Da li će nam poći za rukom

da zauzmemmo mostobran pre nego što stignu fašističke rezerve sa zapada? Neće li pripremljeni odbrambeni pojas posesti jedinice grupacije »Severna Ukrajina«, koje se povlače sa istoka? Ako neprijatelj zauzme odbrambene položaje, front će se zaustaviti ispred Visle. Biće potrebna nova operacija i, što je najglavnije, sve će to iziskivati velike žrtve! Izgubićemo i u vremenu. Eto zbog čega je naša komanda zatražila od nas da preduhitrimo neprijatelja: da forsiramo reku i zauzmemmo mostobran na levoj obali, dok tamo još nema većih snaga. Već dve nedelje neprekidno traju velike borbe, kiša pada, putevi su rđavi, pozadina je zaostala, nema dovoljno goriva i municije, ljudstvo posustalo, a i tehnika zahteva pregled... Međutim, rokovi su jako ograničeni i svako oklevanje je isključeno...

— Sada je devetnaest nula nula — pokaza Šalin na sat. — Kroz jedan sat, nikako kasnije, korpsi će izvršiti predaju svojih zona. Zatim će krenuti po ovim marš-rutama: Vi, Getmane, ovom severnom, preko Jaroslava, sa zadatkom da zaposednete tarnobžegske prelaze. Vi, Drjomove, krenućete kao leva kolona i odgovorni ste za zauzimanje baranuvskog prelaza.

Komandant korpusa Andrej Lavrentjevič Getman premeri marš-rutu štabnim lenjirom.

— Oho! Zašto bih ja išao na sever preko Jaroslava? Da nabijem bez potrebe devedeset kilometara! Bolje da idemo pravo.

— Ko ide pravo i nigde ne zaobilazi, kod kuće neće zanoći — našali se Katukov. — Treba malo mučnuti glacom! Vaša stara poznanica, Dvadeset četvrta tenkovska divizija, čeka vas u goste na zapadu, pripremila je zasede — ima čime da vas ugosti i za doručak i za večeru. Mi smo odlučili da sprečimo taj vaš susret. Na severu će nam biti lakše da sa pešadijom izađemo na kraj, nego ovde sa tenkovima. Ponavljam, naš zadatak je da izbijemo na Vislu pre neprijatelja. Ne ulaziti u borbu i — napred! Sto brže! Bez osrvtanja! Osvojiti mostobrane i prelaze i držati dok ne stignu glavne snage. Ko će od vaših da krene na čelu? Nemamo ništa protiv brigade Gusakovskog... A koga predlaže Drjomov?

U prednjem odredu kod Drjomova se kao i uvek nalazila 1. gardijska brigada Gorelova.

— Molim vojni savet — obraća se Šalin — da pusti armijski prednji odred pod komandom komandanta motociklističkog puka Musatova.

— To nije loše! I neka budu što drskiji! — savetuje Katukov. — Ako zatvore semafor, traži drugi put. Uključiti farove, poskidati prigušivače, municiju ne štedeti! Sto više buke — utoliko više straha.

— Imam jedno pitanje da postavim članu vojnog saveta? — ustade Žuravljev. — Načelnici političkih odeljenja se interesuju kakav rad treba vršiti među lokalnim stanovništvom.

— Objasnite im smisao naših pobeda, mobilišite ih za održavanje reda, pričajte im o formiranju poljske vojske.

— Dobro, a kakva će ovde biti vlast?

Aleksandar Jegorovič nije tek tako, iz puke radoznalosti postavio ovakvo pitanje. Dosad je u stopu, za gusenicama gardijskog tenka, iz zemlje koja je kiptela od krvi i mržnje iznicala sovjetska vlast. Pozadina je radila za nas, a mi smo sa svoje strane pomagali tek obnovljenim sovjetskim organima. Ali ovde, iza pograničnog stuba, pitanje vlasti je postajalo pitanje o čvrstini operativne pozadine armije, o mogućnosti i uspesima daljih operacija. Svaki vojnik i oficir, stupajući na poljsku zemlju, postavljao je sebi pitanje, koje je u ovom trenutku postavio Žuravljev na zasedanju štaba.

— Ja o tome isto toliko znam koliko i Vi, Alekseju Jegoroviču... Čitate li novine? U Helmi se okupila Krajova Rada Narodova*). A direktiva odozgo nemamo. Očekujemo ih. Ima li još kakvih pitanja?

Više ih nije bilo.

— E, pa lepo, vreme je da se obeduje, da se brzo prezalogaji — pozva nas Katukov. — Prvi obed na poljskoj zemlji. Uostalom, prošlo je već vreme i za večeru.

Pre jela pročitah prisutnima pismo-zahvalnicu, koje je nosilo potpis predsednika Saveta narodnih komesara Ukrajinske Sovjetske Socijalističke Republike N. Hruščova.

*) Krajowa Rada Narodowa, Zemaljski nacionalni savet. — Prim. red.

Nikita Sergejevič je izražavao »u ime beskrajno zahvalnog ukrajinskog naroda junacima sovjetske zemlje duboka osećanja za oslobođenje od fašističkih varvara«. Adresovane primerke pisma razdelio sam uzbudjenim oficirima i političkim radnicima i, podigavši čašu s vinom, nazdravio: »Za Sovjetsku Ukrajinu!« Iznad stola se razlegalo kućanje poljskih čaša: Rusa, Ukrajinaca, Belorusa, Jermena — oslobođilaca Ukrajine.

— Uz pisma su poslati i pokloni — na to će Katukov.
— Neka svaki otvori svoj poklon.

Šta sve nismo poizvlačili iz sanduka — termose, čokoladu, cigarete, svinjsku kobasicu, slaninu sa kožuricom. Povrh svega, Katukov i ja dobismo po dve ukrajinske košulje. Njih kao drage relikvije i danas čuvamo.

— A sada u kola! — komandova Katukov. — A nama je, Kiriloviču, vreme da idemo kod Puhova. Možda će tvoj stari prijatelj ubaciti suvišnu pešadiju.

Uz put, vozeći se u posetu komandantu 13. armije generalu Puhovu, i nehotice se setisemo kako smo trećeg dana rata saznali za direktivu potpisanoj od narodnog komesara odbrane Timošenka, u kojoj je bilo stavljeno u zadatku Jugozapadnom i Zapadnom frontu da koncentrišanim udarom pokretnih jedinica opkole i unište protivničku grupu, koja se probila, da osvoji Lublin i izbiju na Vislu uveče 24. juna (to jest istog onog dana kada smo saznali za tu direktivu). A do Lublina je bilo više od... četiri stotine kilometara! Inicijativa u rukama Nemaca, na pripremanje operacije ni jedan jedini sat na raspoređenju. Uostalom, zar ima ikakvog smisla pričati o tome...

Konjički stil — ne otrpeh ja. — Ali, ako ćemo poštено, nevolja generalštaba nije bila samo u toj direktivi. U svemu se osećala nepripremljenost: trupe razvučene na prostoru udaljenom po dvesta, trista kilometara od granice, protiv kompaktne mase tenkova i avijacije morali smo da ubacujemo u borbu detaširane jedinice. O neprijatelju nismo ništa znali...

— Pa to je onda jubilej? Ravno tri godine je prošlo od Timošenkove direktive do sadašnje direktive Vrhovne komande — izračuna Katukov. — Sada je zadatak isti, ali je zato situacija sasvim drugačija.

— Da, i što je najglavnije — ljudi su se razvili, postali su majstori, od vojnika pa do generala. Rokosovski je prešao sa korpusa na front, pa ipak je zauzeo Lublin! A ti, Mihail Jefimovič? Od pukovnika do general-pukovnika ... Uzmimo, na primer, Gusakovskog. Od kapetana do pukovnika, komandanta brigade, i to još kakve brigade! Šta, da nećemo možda uspeti da izbijemo na Vislu? A pre tri godine? Od tenkova smo imali uglavnom one starog tipa. Na diviziju je dolazilo po dvanaest topova. Pa i oni su bili sa konjskom vučom.

— Sećam se, naleteli avioni pobili konje, a topovi ostali na putu.

— Nemačka avijacija nam nije davala oka da otvrimo! A ko nas je štitio iz vazduha? Po pet starih lovaca iznad svake divizije. A sada je nebo naše! A kakve su nam samo granate bile? O potkalibarnom zrnu, recimo, pojma nismo imali!

— A mogli smo da imamo ...

— Mogli smo, naravno. Samo, priseti se ko se nalazio na čelu Uprave artiljerije? Kulik! Uzdigli ga do maršala, a što se tiče obrazovanja, čovek je smatrao da je crkvena škola dovoljna. Jedne su peli, a druge skidali ... Eh, da su svi naši kadrovi, i vojni i naučni, sačuvani četrdeset prve godine, siguran sam da se ne bi tako daleko povukli. Koliko smo samo platili životima i krvlju dok smo podigli nove kadrove ... Ogromni dopunski teret pao je na leđa narodu. I narod ti se naljutio, zapeo i izgurao. I evo, opet smo stigli ovde, gde smo pre tri godine dočekali rat ...

— I direktivu izvršavamo, krećemo na Vislu. — Katuskov pogleda kroz prozor. — Izgleda da smo stigli ...

*

Nikolaj Pavlovič Puhov je zaista bio moj stari prijatelj: zajedno smo preturili preko glave tešku četrdeset prvu godinu, zajedno smo odbijali neprijateljske juriše i dok su nam srca krvarila, ostavljali smo metar po metar rodne grude. O tome sam pisao u knjizi »U teško vreme« — prvom delu mojih uspomena. Ratnici se isto kao i prijatelji, u nevolji pokazuju kakvi su. U tim gorkim da-

nima odstupanja moju pažnju je privukao komandant divizije Puhov, koji je umeo da tuče neprijatelja ne samo smelo već talentovano i neobično promišljeno. Ako bi Puhovljeva divizija odstupala, čovek je mogao mirne duše da bude ubeđen u to da je teritorija prepuštena neprijatelju zalivena fašističkom krvlju i pretrpana leševima i da zaista više nije postojala nikakva mogućnost za održavanje položaja. Ali ono najglavnije čime se isticao Puhov bila je širina vidokruga i hrabrost operativnog mišljenja. »Veliki, obrazovani oficir!« — registrovao sam u sebi. I do dan-danas se ponosim što sam, koliko god sam mogao, doprinosisio unapređivanju Nikolaja Pavlovića na rukovodeće položaje u armiji.

Sada mi je predstoјao susret sa starim ratnim drugom. Mnogo što-šta se može zaboraviti, mnogo što-šta se raspline u sećanju, ali nikada ne presahnjuje prijateljstvo onih koje je srodila velika nevolja.

Tri godine rata menjaju ljude. I kada je od stola ustao visok, čvrst, plavokos, čije su se oči krile iza velikih naočara, isprva ne prepoznadoh u generalu svoga prijatelja. Ali njegove usne se razvukoše stidljivo u karakterističan osmeh i onaj predašnji, skromni, zadivljujuće suzdržani Nikolaj Puhov se pojavi pred nama. On prijateljski stisnu ruku Katukovu, zadrža malo poduze moju šaku u svojoj i odjednom me ščepa u zagrljaj. Izljubismo se na frontovski način! Radost starog saborca zvučala je i u šaljivom pozdravu komandanta armije, koji je za neprijatelja bio strah i trepet:

— Carica bojišta, majčica pešadija raduje se što vas vidi u svome domu, braćo tenkisti. Nužda nas skolila!

— Kakva nužda? — načulji uši Mihail Jefimovič.

— Ja i član vojnog saveta Mark Kozlov smo odlučili da po mogućnosti ne zaostajemo za vama. Imam diviziju u rezervi, čvrst narod, elitni vojnici. Hoćemo da ih pošaljemo zajedno sa vama. Ali nam nedostaje transporter. Ako nam pomognete sa vozilima, onda bismo mogli da ubacimo i više pešadije.

»Širokogrud komandant armije, a i misli u razmerama jednog fronta« — učvrstih svoje mišljenje o Puhovu.

Katukov me upitno pogleda: znao je koliko je teško sa transportom.

— Hoćemo li naći vozila?

— Pa, zar za bratsku pešadiju da ne nađemo! Preduzećemo sve potrebne mere. Nećemo moći da krenemo odmah celu diviziju, ali za jedan puk ćemo sigurno dati.

Puhov nam iznese svoje bojazni:

— Brine me desno krilo. U okuci Sana i Visle neprijatelj rasnolaže velikom grupom. Kako izgleda, i ne pomišljaju na odstupanje. Mi pa opet sa naše strane merkamo tu grupaciju.

On se kao krivac osmehnu.

— To jest, merkamo kako je to već uobičajeno — tučemo po njima onoliko koliko možemo. Nego, kako stoji sa vašom situacijom, vašim planovima?

Skazaljke na satu su pokazivale tri sata izjutra: već čitava dva sata, skrivajući se u pomrčini gustoj kao testo, probijale su se tenkovske kolone u Ležajske šume — rejon koncentracije naše armije.

— Kroz dvadeset četiri časa bićemo na Visli! — odsečno će Katukov.

— Znači, pre roka određenog u direktivi?

— Vojni savet je doneo odluku da prednji odredi ne čekaju završetak koncentracije glavnine snaga, već ih pokreće direktno na Vislu.

Puhov je pre rata bio nastavnik u akademiji i zato odmah proceni drskost i novinu zamisli.

— Riskantno.

— Uspeli smo da završimo tri godine praktične akademije rata! — našali se Katukov. — E, pa Nikolaj Pavlovič, hvala za puk! A za diviziju, ako je prebacimo, unapred gardijska zahvalnost od tenkista!

— Srećno! — oprosti se Puhov. — Doviđenja na onoj strani Visle!

*

U štabu armije nestrpljivo su očekivani izveštaji. Katukov je smrknuto čutao, sedeći u omiljenoj pozici: sa levom nogom podavijenom poda se. Vazduh je bio iskićen šarama dima, koji bi svojom aromom doveo eksperta do ludila: komandant armije je pušio već treću cigaru, koja je pripadala trofejima iz skladišta u gradu Jaroslavu. On

odjednom skoči, pritrča postarijem brkajlji-stražaru, koji je stajao ispred šatora, i poče da mu trpa u džepove skupoceni duvan.

— Puši, prijatelju, neka ti je nazdravlje! Puši i druge počasti. Svima su podelili, a zaštitnu četu zamalo zaboravili! A meni, druškane, daj ti ovamo krdžu. Osećam neku odvratnost u ustima.

Vrativši se nazad, sa izrazom najvećeg zadovoljstva od udisanja krdže, komandant armije se požali:

— Kako li ih samo Čerčil puši? Izdržao sam popušivši tri komada, ali više ne mogu.

Upravo u tom trenutku Katukovu predadoše izveštaj od Musatova. Komandant motociklističkog puka jejavljao:

»Izbio sam na Vislu u rejonu Baranuva. Zaustavljen sam vatrom neprijatelja. Nema ni dereglike, ni drugih sredstava za forsiranje reke. Raspitivanjem kod mesnog stanovništva je ustanovljeno da dubina reke ne dozvoljava da je tenkovi pregaze.«

Uspešne operacije motociklista su nas ispunjavale radošću, ali nas poslednje reči izveštaja zabrinuše. Šalin izvadi mali notes, već iskrzan i sa podavijenim uglovima, u kome su se nalazili opisi reka na sektoru operacija naše armije. Katukov na jedvite jade dočeka da Šalinovi prsti pronađu potrebnu stranicu.

— Dakle, šta više u tom tvom čitapu?

— Rečurina kakva se samo poželeti može: duboka otprilike četiri metra, široka četiri stotine, a na pojedinim mestima i šest stotina metara. Obale su močvarne, podvodne, učvršćene nasipima. Drugih mostova osim onih kod Sandomira nema, skele su u Baranuvu i Tarnobžegu. Ali u Baranuvu Musatov nije pronašao ništa, dok nam u Tarnobžegu još nije pošlo za rukom da proverimo, jer je neprijatelj zaustavio Getmana.

Donesoše i drugi telegram od Musatova. Potpukovnik je javljaо da neprijateljski lovci u brišućem letu spaljuju sve živo, da su uzeli pod svoju kontrolu puteve, a da naše avijacije nigde nema; zato je molio za zaštitu iz vazduha.

— Kiriliču, ti idi kod Musatova, a ja ћu referisati frontu. I ja danas nisam video naše »jurišnike«. Ili su

aerodromi ostali daleko iza nas, ili su suviše angažovani na drugim sektorima. Pet armija se nalazi u ofanzivi! A bez zaštite iz vazduha biće nam podosta čvrsto. Ali ja će izmoliti! Nego, slušaj — dobaci zamnom Katukov — ne moj da zaboraviš na Rjazanova. Jako je skroman, krije se od starešina, ali zna svoj posao. Na Bugu je postavio takvu zavesu za zaštitu od »mesera«, da ni mi sami sebe nismo mogli da pronađemo, a kamoli oni nas. Predveče će doći do tebe, a sada će da skoknem do Bojkoveckog.

Bojkova brigada, čije je pravo ime Katukov tako komplikovano prekrstio, još uvek se nalazila u rezervi.

— Mislim da je postavim u Kuljuševu: tamo se ukršta šest drumova. Isključeno je da Nemci neće da okušaju sreću da nas odseku.

Ja se oprostih i krenuh sa Žuravljevom i Rjazanovom prema prelazu na reci i kroz jedan sat se lično uverih da je kretanje po glavnim magistralama nemoguće. Puteve su presecate desetine plitkih rečica i potočića, močvare su dopirale gotovo do samih ivica. Pokušavajući da zadrži našu armiju bar nekoliko sati, nemačka komanda je bacila na nas avijaciju: neprekidnim naletima na mostove i uzane prolaze — tesnace, Geringovi piloti su pokušavali da obezbede blagovremeno odstupanje svojih desetkovanih jedinica na odbrambene linije duž Visle.

Na pojedinim mestima stvorio se krkljanac. Iznad zaustavljenih kolona plesali su kao oblak komaraca zašljena tela lovaca, koji su sipali bombe. »Me-110« su se trudili da kamione pogode bombama ili da iz brišućeg leta otrovno ujedaju iz topova i mitraljeza. Posle »mesera« naletali su »junkersi« — zatupasti i sa kratkim krilima. Uz strašan urlik obrađivali su nepokretne mete na drumovima kompletnima fugasnih bombi. Negde napred plamene buktinje, koje su gotovo dopirale do trupova aviona, proždirale su dragoceno gorivo. S vremenom na vreme strašna eksplozija je javljala da do fronta nije stigao još jedan kamion natovaren municijom. Iza jarka pored puta počinjala je odmah močvara posuta ljudskim telima. Pogodivši blato, bomba je eksplodirala u dubini; i to je spasavalo od parčića i kontuzija. Ljudi onako izmučeni, zamorenici i prljavi prućili su se po izdignutijim ocednim mestima. Posle svakog narednog rasprskavanja bombe iz

močvarne utrobe se podizao talas kaljuge i zapljuškivao ljudska tela. A zatim bi se iz blata podizale crne lopte, koje su predstavljale ljudske glave, i požudno hvatale vazduh isprljanim usnama. Uvis su bez ikakvog reda i sistema pucali mitraljezi, puške, pa čak i automati.

Trebalo je odmah preuzimati mere radi otklanjanja gužve. Izadošmo iz oklopnog transporter-a i pridošmo vojnicima.

— Otkud ova gužva ovde?

— Ne znam.

— Gde je komandant?

— Pa, valjda tamo napred. — Najedared glas ravnodušan od umora zazvoni od neizrecive radosti: — Oboren je! Oboren je, druže generale!

Gotovo iznad naših glava padao je zapaljeni »meser«.

— Otegao si papke, skote nijedan!

Toliko je bilo radosti kao da je svoj kraj doživela čitava vazduhoplovna armija. Ljudi su zaboravili na mitraljeske rafale čitave eskadrile lovaca, na bombe i smrt, pa su, nespretno propadajući u močvarno tlo i skačući sa jednog ocednog mesta na drugo, jurili naprežući poslednje snage prema mestu gde je iz blata štrčao tanki avionski rep sa kukastim krstom, pored koga je upravo atetirao pilot sa padobranom.

Mi prođosmo duž kolone i spazismo razoren most preko rečice. Tu je i došlo do zagušenja. Najstariji po činu bio je načelnik političkog odeljenja korpusa pukovnik Litvjak. Pod njegovim rukovodstvom inžinjeri su već prikivali poslednje daske na patosu mosta. S vremena na vreme ostavljali bi sa uzdahom sekire, uzimali puške i vatrom iz njih branili se od mitraljeza koji su tukli iz »mesera«. I bez Litvjakovog referisanja bilo mi je jasno da će se kroz dvadesetak minuta uspostaviti saobraćaj. Najedared me pukovnik snažno cimnu za rukav i bukvalno me strovali u močvaru. »Prave još jedan krug, nitkovi!« — viknu mi on u samo uvo. Eskadrile su letele ne obraćajući pažnju na olovo koje im je išlo u susret i nastavljujući da bombarduju, bombarduju, bombarduju... Odvratna prljavština zapušila nam je usta, nos, uši, pokrila bluze. Voda unaokolo je dobila mrku boju, u njoj

su se pomešali blato i krv ranjenika. Avioni prave još jedan krug! Izgleda kao da su ljudi svojom težinom potopili u močvaru ocedna mesta na kojima leže. ... Ali Nemci ne pucaju. Opet zavijanja... Ljudi se opet pri-ljubiše uz unakaženu, iskasapljenu zemlju... Ali, po sve-mu sudeći, »meseri« su utrošili municiju i ovo su bili »psihički krugovi«. I tek što »meseri« isčezoše, na nebu se pojaviše naši »jakovi«.

Sada sam bio miran za kolonu: Litvjak je radio da je sve prštalo; sve se potčinjavalo njegovo gipkoj i konstruktivnoj volji. Ali od moga oklopnog transporter-a ostali su samo parčići, pored njega je krvario vozač. Vojnici iz obezbeđenja ležali su ranjeni u močvari. Previjali su ih drugovi, jer u koloni nije bilo lekara. Obratih se Litvjaku:

— Pomozi čoveku koji je ostao bez konja. Daj mi kola, Mihailo Mojsejeviču.

— Daću Vam moj »vilis«. Samo, šofer je poginuo.

Malo dalje gorelo je jedno vozilo sa radio-stanicom. Komandir radio-voda je ležao sa prostreljenom glavom, a iz vozila se razlegao ženski glas, koji je bio poznat svim starešinama u našoj armiji: pozivala je u pomoć desetar Bondarenko, poznatija pod nadimkom »Bondarenčiha«.

»Bondarenčiha« je bila veličina ne samo armijskih već gotovo se može reći frontovskih dimenzija; u svakom slučaju, čak i u opštevojnim armijama vojnici i starešine koji su čuli njen glas, bili su ubedeni da je »Jurij Levitan¹⁾ nula u poređenju sa njom«. Naravno, desetar Bondarenko se nije mogla pohvaliti čistotom izgovora jednog Levitana, bože sačuvaj. Ali ono što je izazivalo prema njoj bezgranično poštovanje svih, od vojnika do generala, bila je moćna snaga njenog devojačkog glasa.

Ne vredi kriti, na linijama veze često je dolazilo do nezamislive zbrke; svaki onaj koji je bio na frontu razumeće me. Strogi red koji obično vlada u armiji nestajao je na linijama veze: na telefonu se ne vide činovi! Kao gazde se ne osećaju samo linijski kontrolori, koji se radi provere funkcionisanja linije mogu uključiti i u najvaž-

¹⁾ I. Levitan — najpoznatiji spiker Radio-Moskve. — Prim. prev.

niji operativni razgovor, već, štaviše, i oni koji se uključuju radi prisluškivanja. A da i ne govorimo o bilo kome starešini, koji je apsolutno ubedjen u to da samo njegov razgovor zaslužuje da ima prednost. Prepirka među konkurentima željnim razgovora ponekad me je podsećala na pijacu negde na jugu. Nikakvi nadimci ili kodirani pozivni signali rukovodećeg sastava armije (koji su se, uzgred rečeno, menjali gotovo svaki dan) nisu pravili никакav utisak na ove »telefonske heroje«. »Milu li ti majku!« — čuo bi ponekad preko telefona zaprepašćeni Katukov. — »Pokazaću ti ja, gade jedan, pa ti neće više pasti na pamet da se maskiraš sto prvim«. Više puta su i meni obećavali da će mi otkinuti glavu, ako se usudim da još jedanput bubnem kako sam ja »Kirilov«: »Znamo mi dobro takve prevarante!« Štaviše, jednom prilikom je i uravnoteženi Šalin izjavio da će se, verovatno, lakše savladati nemačka odbrana, nego što će naređenje o tome biti poslato neposredno u jedinice mimo korpusnih vezista. Ali u takvim teškim trenucima u pomoć vojnom savetu priskočila bi Bondarenčića. Ako je bilo potrebno nju bi pozivali čak i kada je bila slobodna od dežurstva. I čim bi moćni grudni glas najavio početnom rečenicom »Gubite se dođavola s liniye! Govoriće...« (dalje su najavljuvani šifrovani pozivni signali govornika), svi bi se pokorno povukli ispred gospodarice veze i roj glasova bi nekuda nestajao...

Za ratne zasluge Bondarenko je bila odlikovana ordenom Otadžbinskog rata. Odredili su me da joj lično uručim odlikovanje. Kakvo je tek bilo moje zaprepašćenje kada je gardijskim odsečnim korakom ušla majušna devojka. Umesto šinjela čuvena Bondarenčića je imala na sebi matroski kratki kaput, ali i on joj je dosezao gotovo do peta. Izgled dojučerašnje učenice toliko se nije slagao sa predstavom, koju sam stekao zahvaljujući njenom legendarnom glasu, da sam u nedoumici upitao komandira vezista: »Je li to ona?« — »Ona« — glasno je odgovorio. Tom prilikom fotografisali smo devojku pored razvijene ratne zastave i poslali fotografiju njenim rođacima i komsomolskoj organizaciji, koja nam je podigla tako dobrog borca.

Sada je Bondarenko bespomoćno ležala pored puta: zrno iz avionskog topa skroziralo joj je butinu. »Pomozite! Pomozite!« — zvala je ranjenica. Arsentij sa svojom torbom od koje se nikada nije odvajao polete devojci. Ali taman htede da joj previje nogu, kad se Bondarenko okomi na njega:

— Šta hoćeš, pitam te? Kuda si navalio prostačino jedna! Ne mene, već radio-stanicu i dokumenta treba spaсти! Budalo!

Arsentij ju je ipak previo. Prepoznavši me, devojka se glasno rasplaka (ipak, bilo joj je svega osamnaest godina) i poče da govori zaboravivši na vojničke propise:

— Oh, čiko, oh, rođeni, samo me nemoj slati u pozadinu! Ja sam dobrovoljac, hoću da u svojoj jedinici služim do pobjede!

Ona me je tako molila da je ostavim u medicinskom sanitetskom bataljonu da sam bio prinuđen da joj to obećam. Ranjenike smo preneli u jedno vozilo i poslali ih u najблиže previjalište, dok smo mi ostali požurili prema Visli, probijajući se šumskim puteljcima.

I baš tada je trebalo da nam se desi... da budemo »zarobljeni«. Prvi put za tri godine rata, u julu 1944. god. začuo sam nerazumljiv uzvik, koji se apsolutno nedvosmisleno dešifrovaо kao »ruke uvis«. Spazih otvor tuđeg oružja prislonjenog gotovo tik uz moje grudi.

Sve se to dogodilo na neka tri kilometra od mesta onog zlosrećnog krkljanca na mostu. Kada je šofer zau stavio kola na raskrsnici šumskih puteva, da bi se snašao kojim pravcem dalje da krene, iz žbunja je iskočilo više od desetak ljudi. Crni kratki kaputi nemačkih tenkista, crvenoarmejske bluze zaštitne boje, prljavi civilni sakoi, platnene seljačke košulje, jednom rečju čitava ta nečuvena papazjanija raznovrsne odeće pridavala je celom društvu izvestan komičan izgled. Ali nimalo smešno nije izgledalo gotovo petnaestak cevi, koje su uzele na nišan naš »vilis«. Pravo u grudi bila mi je uperena puška našeg ruskog tipa, sa strane je nišanio u mene nekakav muškarac, koji je čvrsto stiskao kundak od plastične mase nemačkog automata, ali ono što me je naročito iznenadilo bio je kratki, širokocevni engleski automat »Sten«, koji je u rukama imao jedan od nepoznatih.

Gestovima su mi vrlo razgovetno objasnili: izlazi iz kola i ruke uvis. Shvativši da to nisu Nemci, ja takođe počeh da objašnjavam napola se služeći mimikom da smo mi sovjetski vojnici. Ne znam šta su oni razumeli iz mojih reči, ali njihovi glasovi postadoše još strašniji i još više preteći.

Pošteno govoreći, ne znam kako bi se sve to svršilo da su se događaji i dalje razvijali tim pravcem. Međutim, baš u tom trenutku začusmo bruhanje tenkovskog motora. »Naši su u blizini« — pomislih ja i zatražih: »Ko je kod vas komandir: Ko-man-di-ra! O-fi-ci-ra! Jasno? »Komandir istupi napred. Tada tek shvatismo da imamo posla sa nekakvim poljskim odredom. Za razliku od svojih ljudi on je na sebi imao uniformu stare poljske vojske i, štaviše, jagelovski orao na njegovoj oficirskoj šapki je bio očišćen da se prosto caklio. Po načinu kako mi je prišao, po tome kako mi je pravilno salutirao sa dva prsta u njemu se odmah mogao prepoznati aktivni oficir poljske vojske.

— Izvolite, pane generale, poći za mnom — predloži mi on nekakvim poluruskim i polupoljskim jezikom.

— Odmah da ste nas pustili, a sami se javite evo ovde. — Pokazujem tačku na karti. — Dobićete borbeni zadatak.

— Ne može, pan general. Mi imamo direktivu ...

Bruhanje motora i kloparanje gusenice zaglušiše tvrdoglav Poljakov glas. Na raskrsnicu izbiše nekoliko motocikala i »T-34«. Dok je još bio u pokretu sa njega skoči Podgorbunski. On se ispravi, priđe mi strojevim korakom i poče da mi podnosi raport da se cela šuma orila:

— Druže generale! Šuma je potpuno opkoljena. Puteve je poseo moj bataljon. Očekujem Vaša naređenja. Da li da zarobim odred ili da pristupim njegovoj potpunoj likvidaciji?

Podgorbunski se namerno pretvarao, praveći od sebe poslušnog vojnika koji ne misli mnogo i kome je strašno važno da sazna od generala šta da čini sa neočekivanim neprijateljem: da li da ga tuče ili da ga zarobi?

Poljski oficir za tren oka izgubi svoj nadmeni stav i glasom punim izvinjavanja referisa da je njegov odred ostao nedaleko sa načelnikom štaba, a da je on pošao sa izvidnicom da izvidi put. Razumeo sam iz njegove priče

da on ima nekakvo »naređenje odozgo« da se prebaci iz rejona borbenih operacija na Vislu, a da odatle kreće u rejon Varšave, da bi se tamo spojio sa drugim jedinicama.

U to vreme mi smo imali mutnu predstavu o životu u Poljskoj, o njenoj ekonomici, kulturi, unutrašnjim političkim problemima. Bilo nam je vrlo malo poznato kakvi su tamo odredi i zašta se svaki od njih bori. Zato sam, pre svega, morao da pitam poljskog oficira da li se njegov odred već davno bori i protiv koga?

— Ne, pane generale, od nedavno. Ratujemo protiv fašista, Nemaca.

— A od koga ste dobili poslednje naređenje? — Zamalo ne dodadoh atribut »čudno«, ali odlučih da ne kritikujem naređenje dok ne saznam ko je njegov autor.

— To je naređenje generala Bura.

— A ko je pa taj?

— Naš stari general, jedan od najboljih: nije se pokorio Hitleru, bio je pobegao u Englesku, a sada se povjario u Poljskoj. Njega niko nikada ne može da vidi, ali o njemu govoriti čitava zemlja.

— A protiv koga će se odred boriti kod Bura?

Ovo pitanje zbuni komandanta odreda.

— To ne znam tačno. U odredu je održan miting, ali je odlučeno da se direktiva sproveđe.

Naređenje mi se učini čudno već i zbog toga što je protivnik bio ovde, na Visli i izgledalo je prirodnije da se odred pridruži jedinicama »Vojsko Poljskiye«*), koje su operisale na sovjetsko-nemačkom frontu.

Pokazavši mesto gde je trebalo da odred stigne, ja radi svake sigurnosti ostavih s njim jedan deo voda Podgorbunskog. Sam Podgorbunski sede u »vilis«, a motociklisti krenuše zajedno sa nama.

— Kako se ti nade ovde?

— Kretao sam se šumicom, druže generale, spoticao se o lokalne barikade. Nezahvalno je raskrčivati šumu i zbog toga uveliko gubiti dragoceno vreme. Nisam osećao neku naročitu strast prema toj profesiji čak i u logorima, u rejonu Krajnjeg severa. Izlazim ti ja sa grupom na

*) Wojsko Polskie, Poljska vojska, ona je nastala spajanjem 1. poljske armije, formiranom u SSSR i Narodna armija (Armija Ludowa). — Prim. red.

drum lokalnog značaja i pitam: u kom pravcu je Baranuv? Odgovaraju mi da je put u tom pravcu zakrčen i privremeno zatvoren. Vidim vašeg Arsentija i on mi rastumači da se general takođe žuri u Baranuv i da je krenuo šumom. Nešto se mislim, general je, moguće, onako pretrpan poslovima zaboravio da se put u tome pravcu mestimično nalazi pod vatrom. Daj, k'o velim, da mu pružim obezbeđenje! A i nekako zgodnije će mi biti da stignem zajedno s njim do Visle. Inače, naređeno mi je da što pre budem na licu mesta, treba nešto hitno da se posvršava kod feldmaršala Modela, a raznorazni fricevi smetaju: postavlju mine, obaraju stabla drveća. Morao sam tu i tamo da se zadržavam.

— Gde je bataljon?

— Oprostite, druže generale, ali ja zasad ne komandujem celim bataljom. Pod mojom komandom je grupa. Što se tiče opkoljavanja šume ja sam, razume se, malo... preuveličao mogućnosti moga odreda. I uopšte, meni se baš mnogo ne sviđa kada pan Poljak mnogo govori o svojim jasnovelmožnim panovima Burima i o njihovim strašno važnim direktivama. Ništa ne mari, sada smo mu na očiglednom primeru objasnili savremenu međunarodnu politiku i njene glavne faktore.

— Hvala ti na svemu, Volođa! A sada, blago meni, uzmi motocikliste i napred — prokontroliši put. Uzgred obavi izviđanje neprijatelja.

Dok su izviđači raskrčivali mnogobrojne prepreke od oborenih stabala, probijajući put »vilisu«, Žuravlјov i ja smo prebirali u sećanju sve ono što smo uradili i što nismo stigli da uradimo. Ovdašnje stanovništvo se pet godina nalazilo pod hitlerovskim jarmom. Dve hiljade dana nje-ga je magarčila Gebelsova propaganda. Jedni su poverovali toj propagandi i pošli da služe robovlasnicima sa Zapada, drugi su se pokorno-ravnodušno potčinili »ordnungu« ili »novom poretku«, dok su treći pošli putem borbe. Ali kako i zašto se boriti, to u buržoaskoj zemlji svako shvata na svoj način. I mi sami nismo bili dovoljno pri-premljeni za zadatak da bismo se do tančina snašli u tom zamršenom klupku odnosa. A instrukcija odozgo nismo imali. S druge strane, komunisti nisu navikli da se

opravdavaju objektivnim razlozima: ako situacija zahteva od tebe da budeš diplomata, onda imaš da postaneš diplomata! Noćas moramo da okupimo političko odeljenje, vojno tužilaštvo, vojni sud i zajednički da rešimo komplikovana pitanja...

Pojavi se selo Mahuv — znači, Visla je u blizini. Čuje se očajnička paljba iz topova, minobacača i mitraljeza.

Musatova nismo morali da tražimo, on se stvori po red »vilisa« kao da je iz zemlje iznikao:

— Druže člane vojnog saveta! Leva izviđačka grupa je zauzela Baranuv. Desna izviđačka grupa, oprostite, nije uspela da zauzme Tarnobžeg: dočekala ih je jaka artiljerijska vatra, šestocevni minobacači. Ima i tenkova. U Tarnobžegu se skelom forsirano prebacuju protivničke jedinice.

U tom trenutku iz susedne ulice izjahaše dvojica konjanika. Pokazavši na njih, motociklista raportira:

— Vas nekakvi Poljaci traže.

— Pa, to su stari poznanici! — povika Podgorbunski.

— To su oni burazeri što su vas uzimali na nišan. Ipak su promenili Bura za Podgorbunskog! — Rekavši to, izviđač potrča u susret konjanicima.

✓ Oni bravurozno poskakaše sa odličnih konja. Jedan od njih bio je meni već poznati komandant odreda, a drugi, obučen u crvenoarmejsku uniformu, priđe mi bliže.

— Dozvolite da referišem: načelnik štaba i komesar rusko-poljskog odreda — poče on na čistom ruskom. Kad najedared: — Kolja, druškane, jesli li to ti, kumim te bogom? Koljka Popelj?

Mene obuze nestrpljivo uzbuđenje. Pogled mi skliznu po glavi pokrivenoj proređenim sedim vlasima. Ne, nikad nisam video tu glavu. Zatim mi pogled obuhvati omalenou kao naliveno telo i u sećanju mi se odmah javi nešto maglovito, nejasno... Zatim prisećajući se neobičnog hoda »poljaka«, dok mi se približavao, iz tajnih skrovišta na površinu je lagano počelo da probija sećanje i kroz izmjenjene crte lica na kojem je vreme učinilo svoje posle dvadeset godina, pojavi se lik starog prijatelja.

— Jaša?!

Nekada je bilo njih sedamnaest, sedamnaest prvih komsomolaca u Nikolajevu. Grad su bili zauzeli denjikinci i dželat Slaščev držao je pod knutom čitavu Tavriju. Svoju javku komsomolci su imali u fotografskoj radnji nekog Maljta. Njegova kćer Tamara rukovodila je mlađom garnom proletarijata u gradu Nikolajevu. Moj najbolji prijatelj iz detinjstva Jaša Kinaš dobio je dokumenta na ime posedničkog sina i kao takav stupio u službu kontrašpijunaže kojom je rukovodio Slaščev. Ilegalni revolucionarni komitet počeo je regularno da prima informacije iz same jazbine dželata Slaščeva. Uskoro je »posedničkom sinu« poverena operacija. »Gade, đubre jedno« — povikaо je na njega za vreme »operacije« uhapšenik — pretvarao si se da si komsomolac, Judo!« »Načelnik kontrašpijunaže je naredio da se novi agent stavi pod pasku. I kada su ga prilikom jedne nove operacije ponovo nazvali provokatorom, samozvani plemić i neustrašivi obaveštajac je bio razoružan, vezan, s njega su svukli odeću, zverski su ga premlatili i bacili u šupu. On je ipak uspeo da nekako razveže sebi ruke i da se provuče kroz slamenati krov na šupi, zatim je skočio na konja pijanog stražara i u galopu odjurio. Napolju je bilo trideset stepeni ispod nule i dok je goli komsomolac dojavao do sigurnog mesta, promrzli su mu prsti na nogama. I otada Jaša ima kraća stopala, bez prstiju.

Uskoro je kontrašpijunaža naišla na trag ilegalne organizacije. Pohvatani su rukovodioci organizacije, a među njima i Tamara Maljt. Ona je umrla mučeničkom smrću zajedno sa šezdeset svojih drugova.

Odmah posle oslobođenja Nikolajeva 19-godišnji Jaša je postao saradnik Čeke.

Ni jedan jedini slobodan trenutak nije imao stražar revolucije u pograničnom gradu. Čak nije stigao ni da se oženi, stalno je govorio da »nema vremena«.

Poslednji put smo se sreli dvadeset šeste godine. Ja sam tada pohađao školu u Odesi. Iznenada sam dobio telegram: »Odmah dođi«. Uveče sam već bio u Nikolajevu i Jaša me je odveo u pozorište u kome je gostovala trupa sa strane. On mi pokaza jednog od vodećih glumaca: »Obratite malo više pažnje na toga glumca«. Ceo prvi čin

nisam skidao oka s njega. »Dakle, šta veliš? — »Dobar glumac, izvanredna igra. Zašto si me pozvao? Zar ne možeš bez mene da ideš u pozorište?« — »Kako mi izgleda, taj glumac je Lipoman, načelnik kontrašpijunaže kod Slasćeva. Onaj isti što je ubio članove revkoma*) i Tamaru«. — »Pa, ti bi to trebalo bolje da znaš, ti si zajedno sa njim službovao...«

Šesto čulo obaveštajca nije obmanulo Jašu. Uskoro je u Nikolajevu održan u to vreme poznat proces belogardejskom dželatu.

Mnogo godina je prošlo od poslednjeg susreta. I, evo, ponovo smo se susreli na obali Visle, daleko iza pograničnog stuba. Nismo izgovarali ono tradicionalno »a sećaš li se?«; ono malo vremena trebalo je da iskoristim za raspitivanje o starim gardistima — komsomolcima.

— Gde je Miška?

— Bio je za jedno sa mnom ilegalac u Nikolajevu... Streljan je sa celom porodicom.

— A kako si ti dospeo u ovaj kraj?

— Firerovom voljom. — U Jašinom glasu je bilo gorke ironije. — Uhvatili su me za vreme racije i poslali na rad u Rajh. U Poljskoj sam pobegao. Sada sam, evo, načelnik štaba odreda i istovremeno nešto nalik na komesara. A o mojima, Kolja, ništa ne znaš? O majci, o sestri?

Ja odrečno zaklimah glavom — nisam bio тамо.

— A sada te molim kao prijatelja — na to će Jakov — daj mi zadatak...

Šta sam mogao da uradim? Zasad nisu stigle nikakve instrukcije i uputstva odozgo o odnosu prema poljskim odredima. Ali pred mnom je stajao čovek kome sam ja verovao kao samom sebi. Nije moje da sudim da li sam pravilno postupio ili ne, ali ja sam pridodao taj odred jedinici pod komandom Podgorbunskog. Sada, kada je dobio na raspolaganje partizansku konjicu, on je istovremeno dobio i mogućnost da prvi forsira Vislu i zauzme mostobran.

*) PEB-kom, Vojno-revolucionarni komitet (borbeni organ za pripremu i izvođenje oružanog ustanka u Rusiji u oktobru 1917. g.).
— Prim. red.

Zamajavši se oko organizacije forsiranja reke nisam ni primetio kako je proletelo vreme. To mi je palo na pamet tek kada je stigao Katukovljev oklopni transporter. Komandant armije je već premestio Bojkovu brigadu u Kuljbuševo i sada se pojavio na sektoru gde je vršeno forsiranje: pitanje zauzimanja mostobrana rešavalo se ovde.

Odosmo do nasipa i ja ga upoznadoh sa situacijom. Nikada još nismo imali prilike da se suočavamo sa tako teškim forsiranjem. Nije bilo šuma koje bi sakrile jedinice u nastupanju. Plavna mesta i močvarna ostrvca gotovo su udvostručavala dužinu koju je trebalo forsirati. A što je najglavnije, duž obala su se protezale desetine kilometara nasipa i dovoljno je bilo da se dignu u vazduh pa da voda poplavi kilometar pa i više teritorije. Čovek je imao utisak kao da je napunjeni revolver prislonjen uz slepočnicu armije, dok je ona bila primorana da izvodi inžinjerijske rade: čik neka neko sagradi most duži od jednog kilometra u slučaju da nasipi odlete u vazduh! I do dan-danas mi nije jasno zašto je general-feldmaršal Model ostavio čitave nasipe. Možda se bojao da ne potopi svoje vlastite trupe, koje su se našle u pozadini naših prednjih odreda, a sada se žurno prebacivale preko Visle.

Pokazujem Mihailu Jefimoviču čamce koji snuju od jedne do druge obale, udaljeni od nas 800—900 metara uzvodno i nizvodno.

— Nemci se prebacuju. Naš sektor forsiranja iznosi manje od dva kilometra. Na vodi je Podgorbunski studio u borbu.

Katukov pogleda kroz dvogled, mada se i golim okom lako mogla videti strašna slika onoga što se odigravalo na širokoj rečnoj površini. »Bitka na vodi!« — prošaputa komandant armije.

Paralelne bujice vojnika pucale su jedna na drugu. Nemci su sa čamaca tukli iz automata, dok su njihovi topovi i mitraljezi, zaklonjeni nasipima, držali pod vatrom onaj sektor reke po kome su se naši izviđači i Poljaci prebacivali na zapadnu obalu. Borci su znali kuda idu i šta ih čeka: oni na čelu primali su na sebe svaki metak na vodi, svaku minu na minskim poljima rasutim po obali,

njih su Nemci mogli bez bojazni da ubijaju direktnom vatrom iz lakih bunkera. Mladi vojnici su se bacali u uzburkanu vodu, iz koje su se izdizale fontane i po kojoj su već plovila tela poginulih drugova. Novajlige su predvodili iskusni ratnici, koji su već okusili i vode Dnjestra i vode Buga; oni su se neprimetno osmehivali kada bi neko, pre nego što će se baciti u vodu, očajnički povikao: »E pa, Vanja, zbogom!« — »Još su to mladi vojnici« — govorila su lica veterana — »još malo šta znaju. Neće svaki poginuti!«

Forsiranje se vršilo uz pomoć priručnih sredstava. Tim značajnim terminom označavano je brvno sa vojnikom na njemu ili deo seoskog plota. Kao vesla su služili kundaci automata, koji su se često podizali iz vode da bi skinuli dosadnog nemačkog strelca. Sa svakog brvna, sa svakog čamca, sa svakog konja vojnici su gađali protivnika od koga ih je razdvajalo svega nekoliko desetina metara vodene površine.

Ovde nije bilo rođene majke — zemlje, vojničke zaštитnice; svako ko bi došao na nišan gotovo sigurno bi dobijao svoj metak. Po reci su plivali konjski leševi, među kojima su se koprcali ranjeni jahači. I svako ko je samo mogao, sa jednom rukom ili prebijenom nogom, težio je tamо, na levu obalu, na zapad.

Katukovljevu pažnju privuče jedan od izviđača Vasa Nikitin, borac iz odreda Podgorbunskog. Nedaleko od nas taj vojnik je bacio skinute zavoje, obesio o vrat automat, a o pojас ručne bombe i zatim skočio u vodu.

Nikitin je bio čuven plivač i sada je bio siguran da će čak i onako ranjen plivanjem preći do suprotne obale nego uz pomoć glomaznog splava ili vidljivog brvna. Palo je veče i Vasja je računao da će se neprimetno prvući na željenu levu obalu. Međutim, izdao ga je odblešak mesečine na oružju. Prema borcu je poleteo mitraljeski rafal svetlećih metaka. »Ubili su ga« — uzdahnu Katukov. Najedared jedno 15—20 metara dalje izroni Vassjina glava. On je lagano plivao: druga rana i gubitak krvi su oslabili borca. Međutim, ruke su uporno pokretale telо na zapad. Još jedan trzaj, opet mitraljeski rafal i glava opet nestade ispod vode. Zatim Nikitin ponovo izroni, ali ovoga puta već ispod žbunja na obali!

Nemački mitraljez iz bunkera ispali rafal svetlećih metaka po konjici koja je vršila forsiranje. Buku boja nadjačalo je žalosno, gotovo prekorno njištanje ranjenih konja. Konjanici su se još držali na vodi, stežući oružje u rukama koje su se hladile.

— Šta samo rade, a, Kiriliču?! — procedi Katukov kroz stisnute zube. — I niko ne može da pomogne tim ljudima osim oni sami. Nemamo čime.

Iznenada na suprotnoj obali grmnju eksplozija ručne bombe, zatim se razleže dugačak mitraljeski rafal i prokleti bunker, koji je držao pod vatrom prelaz, umuče. »To sigurno Nikitin operiše« — dokonah ja. Pored vode spazismo Musatova. On skide sa sebe odeću i zajedno sa vodom izviđača, pod vatrom neprijateljskih automata, zapliva u pomoć vojnicima koji su se davili.

Kroz pola sata se vrati. Na plećima njegovih izviđača promuklo su ječali ranjeni heroji ovog forsiranja Visle. Njih smestiše u blindaž u koji i mi predosmo. Gardijski lekarski pomoćnik Arsentij lati se previjanja i prve pomoći. Pored Katukova ležao je teško ranjeni Poljak iz Jašinog odreda. »Hvala, moja braće, hvala« — šaputao je on, dodirujući hladnim prstima rukav sovjetskog komandanta armije.

— Ko si ti? — nagnu se prema njemu Mihail Jefimovič.

— Jan Sakovičiš... rad-ni-ik... Poznanja...

— Nećeš li, možda, da zapališ, brate? Možda bi htio malo vode? Ili cigaretu? Uzmi, prijatelju... Odmah otpremite ranjenike u previjalište — naredi Katukov, primetivši da je Jan opet izgubio svest. — Uzmite moj oklopni transporter.

Bombardovanje se utišalo. Katukov sede u čošak, široko rastavivši noge, zapali cigaretu i podupre glavu rukom.

— Nazivaju me bratom. Poljak, komandant odreda, izvršio je tvoje naređenje i zajedno sa Podgorbunskim krenuo da forsira reku. Dobro obavlja posao. Šta ti misliš Kiriloviču, da li ćemo zbog toga dobiti svoje?

— Ne verujem. Pa u odredu ima i naših boraca. Komesar kod Poljaka je naš čovek, Rus...

U blindaž žurno uđe postariji oficir malaksao od zare — najstariji oficir u armiji. Pavel Lavrovič Pavlovcev, sekretar partijske organizacije poljske uprave, bio je čovek čudne spoljašnosti: čak su mu i njegovi dobri poznanici davali deset godina manje nego što je stvarno imao, dok su ga oni koji ga nisu poznavali smatrali aktivnim oficijom. I to sve zbog njegovog naglašenog vojničkog držanja. Međutim, Pavlovcev je bio veteran profesionalnog partijskog rada i u suštini civil. Još u vreme »NEP«-a završio je Institut crvene profesure, zatim je radio kao sekretar okružnog i gradskog komiteta, a pred sam rat — u TASS-u. »Starik«, kako su ga prozvali, isticao se izvanrednom hrabrošću, zadivljujućom umešnošću da se približi svakom vojniku i čistotom duše.

— Dozvolite da referišem da se operativna grupa štaba smestila u vojnem gradiću Demba. Uspostavljena je veza sa Mihailom Aleksijevićem. (Pavlovcev je imao tu »privilegiju« da Šalina naziva po imenu.) Smatram za neophodno da posebno referišem o tome da je mesno stanovništvo ponudilo da sopstvenim snagama i sredstvima organizuje poljsku bolnicu. Velika grupa radnika je ponudila svoju pomoć u izgradnji mostova; pripremljeno je četrdeset čamaca i žice za skele.

— Odmah dajte sve to ovamo! — naredi Katukov. — To nam upravo treba u ovom trenutku!

— Postoje i vodiči koji nam mogu pokazati prolaze u minskim poljima. Doveo sam ih ovamo.

Primetivši da ovo njegovo poslednje saopštenje slušamo sa povećanim interesom, Pavlovcev objasni:

— Među njima se nalazi — katolički pop! Tako mi boga, nikada ne bih poverovao da se i takva čuda dešavaju u ovoj Poljskoj. Svoje vernike je podučavao u crkvi: obratite pažnju na kojim mestima Nemci vrše miniranja, to će nam dobro doći.

— Zanimljivo. A gde je taj neobični katolički pop?

— Odmah ću ga dovesti, druže člane vojnog saveta. — Okrenuvši se po propisu oštro nalevokrug, naš junačni »starac!« potrča prema česti.

Kroz dva minuta pred nama se pojavi sredovečan čovek prijatnog i inteligentnog lica. Umesto dugačke mantije i crne popovske kape, odlično su mu pristajali obično

civilno odelo i visoke čizme dobrodošle za močvaran teren. Jedino je katolički krst na grudima odavao neobičnu profesiju noćnog gosta.

— Jeste li Vi zaista katolički sveštenik? — postavih mu pitanje preko Pavlovceva.

— Ne odričem se svog svešteničkog dostojanstva — odgovori Julijus Lesovski.

— Zašto nam pomažete?

— Vas to čudi?

— Iskreno rečeno — da.

— Vi spasavate svet od satane i apokaliptičnih užasa. A osim toga, ja sam Poljak i volim Poljsku.

— Da li Vi zaista znate raspored minskih polja na suprotnoj obali?

— Ja, moja vernica Jekaterina Stefanovič i njen sin Nikolaj spremni smo da vam pokažemo prolaze...

— Onda, Mihailo Jefimoviču, da poverimo celu tu stvar Pavlovcevu. Pavel Lavrovič, organizujte njihovo prebacivanje i pružite pomoć Podgorbunskom.

— Razumem...

Posle odlaska Poljaka mi kretosmo obalom prema Mahuvu, gde je predviđeno noćivanje. Levo i desno od nas grmeli su topovi; svetleći meci, signalne rakete, bombe za osvetljavanje stvarali su vatromet kakav se retko viđa i praznikom. Stotine svetlećih niti su kao kakva pozlaćena šara ukrašavali somot pomrčine. Odozgo su padale neprijateljske bombe, a takođe i parčići naših protivavionskih granata. Pritrča nam jedan poručnik: »Druže komandante! Ovo Vam je paket od načelnika štaba armije«. Osvetljavam pljosnatom baterijom, dok Mihail Jefimovič cepa zapečaćeni paket i počinje da čita naglas:

»Na levom i desnom krilu armije otkrivene su značajne neprijateljeve snage. Naročito na desnom krilu, kod Getmana...« »Kartu ovamo!« (Poručnik raširi kartu.) »... između Tarnobžega i okuke Sana«. Pogledaj, Kiriliču, to je ovde! »Izvidnica javlja da se na levom krilu nalaze jedna tenkovska i jedna pešadijska divizija«. To sam još danas naslutio: nisam stigao čestito ni da projurim kroz Melec, a po meni su raspalili iz tenka. Odlučio sam da koješta preduzmem i, znači, to nije bilo uzalud... Čekamo vas dragi naši gosti!

Katukov izvadi iz džepa komadić olovke dugačak otprilike kao prst. Inače, komandant armije nije priznavao nikakvo drugo »oruđe za pisanje«.

»Referišite načelniku štaba fronta« — pisao je on Šalinu, rezimirajući rezultate postignute u toku dana — »da je mostobran zauzet i da se forsiranje reke odvija uspešno. Izjutra će na mostobranu biti cela armija. Dozvoljavam vam premeštanje štaba i to koordinirajte sa štabom fronta. Katukov.«

*

U napregnutoj noćnoj tišini naš sluh je hvatao reske udare polupontona o vodu. »Jedan... dva... tri... Sada će da naprave skelu« — brojao je Katukov. Videli su se kamioni koji su ludom brzinom jurili prema obali, podsticani vikom komandira: »Brže! Još brže!« Neverovatan zaokret tik uz samu ivicu obale (ili kako se to vojničkim jezikom kaže — uz sam obalni rub) i metalni poluponton leti u vodu. Tek što bi ga prihvatile radne ruke inžinjera, pored samog obalnog ruba bi se okrenulo naredno vozilo. Inžinjeri su sastavljali polupontone u ponton, dva pontona u skelu, zatim bi za nju prikačili crni i vredni motorni brodić i jedno pedesetak tona tereta bi zaplovilo prema zapadnom navozu, napravljenom u obliku estakade. Nije prošlo ni punih deset minuta, a »tridesetčetvorke« pojuriše duž obale, uništavajući vatrene tačke neprijatelja. Prelazi su radili celu noć sa maksimalnim opterećenjem i maksimalnom brzinom: s obzirom na silinu bombardovanja drugačije i nije bilo moguće. »Inače će nas pobiti kao piliće i podaviti kao mačiće« — okarakterisao je Katukov ovu situaciju.

Ali i neprijatelj je operativno dejstvovao. Bombardovanje nije gubilo u svojoj žestini. Prokleti Mesec! Na vodi se sve vidi. Zavijanje sirena se pomešalo sa bruhanjem »junkersa«. U brišućem letu proleteli su oni između obala, pažljivo osmatrajući vodenu površinu i ukrašavajući je srebrnastim perjanicama zapunjene vode. Imaju lak posao, jer protivavionski topovi čute, naših jastrebova takođe nema, i kroz nekoliko minuta bombarderi odleteš. Skela je razlupana, tenk potopljen, poginuli čute, a ranjeni tiho ječe.

Iz glasova oficira koji izdaju komande izdvaja se zagrčnuti ženski krik: »Brže! Brže! Evo ovde! Sklonište je zatrpano!« Klizeći promiču siluete bolničara sa nosilima, koji iz zatrpanog skloništa iznose kontuzovane i ranjene ljude. Pogrbljena žena se drži za nosila, sa kojih dopire glas Gorelova: »Naredujem da me se okanete!« Ali komandantov bas niko više ne sluša, sada komanduje lekar.

— Larisa, ja ћу ostati ovde, ja ne mogu da idem ni u kakvu bolnicu. Ja naređujem...

Nosila nestaju iza tamnog žbunja.

— Hemičara ovamo! — grmi Katukov.

»Stidljivi« potpukovnik Rjazanov pojavljuje se na glas komandanta armije, kao da je iz zemlje iznikao.

— Gde su tvoji ljudi? Oni su mi potrebniji više nego artiljerija! Dim, dim ti meni daj! Zadimani i danju i noću, ali zahvati što šire, jedno petnaestak kilometara. Da oni zbog tvoga dima ne otkriju mesto prelaza! Nemoj da se stidiš!

Rjazanov zaista ima zbumen izgled: on kao da se oseća krivim za bombardovanje.

— Zadimićemo druže komandante. Koliko treba — sve ćemo zadimiti. Uštedeli smo dimne kutije, biće dosta do samog Berlina!

Ovo nije prvi put da u toku današnjeg dana čujem kako se Berlin pominje. Već odmah iza pograničnog stuba prestonica Nemačke je postala za jedinice blizak operativni cilj. Evo, čak i hemičari štede dimne kutije »za Berlin«.

— Za Berlin ćemo se kasnije pobrinuti — osmehnu se odobrovoljeni Katukov. — Prvo ti ovde na Visli pokaži šta znaš.

Zatim, okrenuvši leđa Rjazanovu, obrati se meni:

— Ja ћу sada otići do brigade... Gorelov je ranjen!

Obojica smo se podjednako brinuli o svim jedinicama, ali postojale su posebne jedinice sa kojima smo mi počinjali rat. Možda na njih nismo mislili više nego na ostale, ali smo mislili toplije i sa više osećanja. I ja sam imao takvu jedinicu, a imao ju je i Katukov: to je bila njegova bivša Prva gardijska brigada, sa kojom je on 1941. godine zadržavao Guderijana, koji je žurio u Moskvu. I sada, osetivši da njegovi ljubimci mogu da zao-

stanu bez svoga komandanta, komandant armije nije izdržao i požurio je »svojima«.

— Idi, idi — ne mogadoh da se uzdržim a da ga ne pecnem — još čemo da vidimo ko će kome da namesti igru: ti — Gusakovskom ili on — tebi. Šalim se, šalim, Jefimič. Nego, kad si ti već ovde, ja ću otići do Getmana.

*

Bilo je potrebno pola sata da bi se stiglo do Getmana. U noćnoj tami čuli su se udarci sekira inžinjeraca, dok su se oko tenkova muvale posade.

Beličasti zastor magle izmešao se sa crnim zidom dimne zavese. Na ivici strme obale, pažljivo osluškujući zvuke iz daljine, stajala je moćna prilika komandanta korpusa. Prišavši mu tiho s leđa, upitah ga:

— O čemu si se zamislio, junače?

— Imam i o čemu — odgovori Getman. — Nisam zauzeo mostobran kod Tarnobžega, tačnije rečeno, to mi neprijatelj nije dozvolio. Nemci su podigli ispred mosta takvo utvrđenje da je Gusakovski bio primoran da se odrekne prvo bitno određenog cilja. Morao sam da skrenem ovamo, u Mahuv. Odlučio sam da forsiram Vislu ovde. Brigade se pripremaju, čekaju da stignu sredstva za prebacivanje. I evo, sada baš kao da se na položaju brigade Gusakovskog čuju uzvici »ura«. Čujete li? Evo opet! Sta li bi to moglo biti? Nije mi jasno. Hajdemo!

Ali uz put smo morali da se zadržimo. U žbunju je večerala omanja grupa automatičara. Među njima se isticala ogromna silueta. U našoj armiji postojale su samo dve tako moćne figure: komandanta korpusa Getmana i njegovog kurira Seleznjeva.

Iz grupe do nas dopre jedan glas:

— Dede ti nama, posilni, ispričaj šta ima novo kod vas u štabu. Ti se tamo oko generala muvaš! Tvoj vojskovođa nas je doveo do Visle, nego, ko će se odavde živ vratiti?

— Andreja Lavrentjeviću. — Ja uhvatih Getmana za lakat. — Dajte da čujemo razgovor! Nas se tiče.

Getman je i sam voleo to da čuje.

Seleznjev očuta i ne reče ništa, ali se jedan, sudeći po glasu, postariji vojnik obrati onom što je postavio pitanje:

— Jesi li već odavno kod nas?

— Više od mesec dana.

— Onda nemoj da lupaš k'o Maksim po diviziji. Naš komandant nas neće odvesti tamo gde ne treba. A odande gde nas dovede, otuda će i da nas izvede ako treba. Ja s njim ratujem tri godine. A ti mi tu — »više od mesec dana« ...

Nisam mogao da verujem svojim očima: da li je vinošnik toga bila strašna napregnutost u toku dana, koja je tako uticala na nerve, tek niz Getmanov obraz se kotrljala suza.

— Veruj mi! — Glas mu je bio isprekidan, reči je izgovarao naizmenično sa grcajima. — Za ljude ču učiniti sve što mogu.

Razleže se Seleznjevljev bariton:

— Za onu reč »posilni« trebalo bi da dobiješ mornarsku porciju. Ja nisam samo desetar, ja sam i stariji mornar pograničnih trupa. Ali čovek nije u stanju da svim budalama na ovome svetu dâ njihovu porciju! Iz poštovanja prema tvojim roditeljima, kojima je odrastao tako glup sin, rastumačiću ti kurirske dužnosti.

Seleznjev zapali.

— Ja sam mornar Crnomorske flote. U svoje vreme poslali su našu brigadu mornaričke pešadije u Prvu tenkovsku. Dopao sam se generalu.

— Imao si odgovarajuću metražu.

— Pa, recimo da je tako. On ti mene u — kurire. Ja se uzjogunio: »Neću da budem posilni!« Bio sam ista takva budala kao i ti, ali nešto pametniji. A sada da te ja nešto pitam. Vidiš li ovaj orden na meni? Danas sam ga dobio. Misliš zato što sam posilni? Što sam blagovremeno dodao termos? Jok, nema budala koje će u to da povjeruju! Jesi li čuo za ono što se desilo na putu?

— Nisam, a o čemu se radi?

— Načelnika operativnog odeljenja korpusa i komandanta inžinjerije dočepali Nemci u šumi. Ovaj moj se vozio u stopu za njima, on bi uvek htio da bude na-

pred. Pogledamo ti mi, kad ono čitav vod stoji na putu i dere se: »hende hoh«. I dok je šofer okretao, ja sam neprestano tukao iz automata. Ranili su me, ali ja sam ipak nastavio da pucam. General je onda skinuo orden sa sebe i meni ga prikačio. Eto zašta se daju ordeni kuririma! A što, da nemam slučajno malo posla? Uzmimo, recimo, jednog poručnika. Njega hrani četni starešina. A kod generala sam ja četni starešina. Ja sam mu i obezbeđenje, i bolničar, i kuhinja! — završi važno Seleznjev.

✓ Getman se zatrese od bezglasnog smeha i povede me tamo odakle se ponovo čulo »ura«.

Tamo napred je stajala masa boraca, koji su se okupili u gomilu pored mašina. Štitila ih je magla. Spazivši izdaleka upadljivu Getmanovu figuru, iz grupe se izdvajaše i krenuše nam u susret Gusakovski i njegov načelnik političkog odeljenja potpukovnik Pomaznjev. Uzvici »ura« se utišaše.

— U čemu je stvar? — upita Getman odsečno.

— Preko radija je javljeno da je brigada odlikovana Ordenom Lenjina za Pšemisl. Iz štaba armije su stigli spiskovi odlikovanih. Pomaznjev i ja smo odlučili da iskoristimo vreme i da održimo na brzinu kratak miting.

Orden se daje jedinici za masovni heroizam njenih ratnika. Nema veće nagrade ni za starešine, a ni za borce, od nagrade celom kolektivu. Na zastavi brigade ordenima se obeležava borbeni put njenih pripadnika. Ovoga puta su povrh svega mnogi i sami bili odlikovani. Razumljiva mi je bila radost ljudi, koji su uoči odlučne bitke za Vislu našli nekoliko minuta da bi obeležili veliki praznik svoje brigade.

— Dajte komandanta korpusa! Komandanta korpusa napred! Neka komandant korpusa kaže svoju reč!

A upravo on nije voleo mnogo da govori. Međutim, treba reći da je Getman ljubimac svojih boraca!

Na tenk se s mukom uspentra »hetman¹⁾ tenkista« i improvizirana tribina za tren oka postade mala. Zbog stabilnosti on malo šire rastavi noge. Borci iz brigade Gusakovskog uživaju osobitu milost Andreja Lavrentjevića. Nije ni čudo, to je njegova bivša brigada. Koman-

¹⁾ Hetman — vrhovni vođ zaporoških kozaka. — Prim. prev.

dant korpusa, koji je oduvek mrzeo naučene, bučne fraze ovoga puta progovori nekako naročito tronuto.

Zavlada tišina.

— Drugovi! Ja sam vaš komandant korpusa Getman. (U brigadi je bilo mnogo novajlija, koji su došli iz jedinica za popunu i koji još nisu poznavali komandanta korpusa.) Čestitam vam na četvrtom ratnom ordenu — Ordenu Lenjina!

— Ura!

— Ko je ratovao sa mnom kod Tule neka podigne ruku!

Ovde-onde se podiže nekoliko ruku iznad mase glava. Malo ih je stiglo sa svojim bivšim komandantom brigade od »prestonice do zapadne granice«.

— Tamo, na prilazima Moskvi, brigada je među prvim tenkovskim jedinicama dobila orden Crvene zastave. Ko se borio na kurskoj izbočini?

Podiže se jedva nešto malo više ruku.

— Malo ima vas veterana. A ima li takvih koji se dosad uopšte nisu borili?

— Ima — razleže se sa svih strana.

— Učite od staraca šta znače tradicije brigade. Koristite njihovo iskustvo. Prvi orden su nam dali kada je iza naših leđ bila Moskva; ovaj orden Lenjina dobijate za oslobođenje od fašističkog ropstva Pšemisla — poslednjeg ukrajinskog grada. Gardisti! Pred nama su novi gradovi i reke! Uveren sam da će još mnogo ordena prikačiti otadžbina na našu ratnu zastavu. Tamo, napred, iza Visle nalaze se novi položaji, a iza njih — Berlin! Našim tenkovima ćemo prokrčiti put za Berlin! Napred preko Visle!

— Ura! Ura! — zatalasa se vazduh od gromkih povika.

Izgledalo je kao da Getman i tenk čine jedan monumentalni spomenik, koji se izdiže iznad tenkovske garde. Kao lozinka, kao deviza ove noći na tenku — tribini padao je u oči natpis: »Pred nama je — Berlin.«

— Čiji je to tenk? — primakoh se ja Gusakovskom.

— Ko to već kreće za Berlin?

— Ideju je dao Pomaznjev, tenk je Čojbalsanov¹⁾ — našali se komandant brigade — a u njemu ratuje Gusakovski.

¹⁾ Maršal Čojbalsan — vođ mongolskog naroda. — Prim. prev.

(Tenkovi u brigadi su bili napravljeni novčanim sredstvima trudbenika Mongolske Narodne Republike.)

- Da li su ti natpisi već na svim tenkovima?
- Na tenkovima dobrovoljaca: ko hoće — taj i piše.

*

Iz raporta Gusakovskog smo saznali da je njegov motostreljački bataljon pod komandom Usanova forsirao Vislu i zauzeo mostobran.

- Na čemu je vršeno prebacivanje?

— Čamce je dovuklo mesno stanovništvo. Međutim, glavno sredstvo nam je bilo masovno korišćenje drvenih plotova i svežnjeva slame. Komandant bataljona Usanov prvi je pošao čamcu. Čamac je potopljen, Usanov ranjen, ali je ipak uspeo da se dohvati obale. Na mostobranu se sada nalazi sa njim dvesta pedeset ljudi. Poslao sam dva topa od četrdeset pet milimetara. Sada ću početi i tenkove da prebacujem.

- A jesu li pripremljene skele?

— Poveo sam armijski pontonirski bataljon i bez zadržavanja ga dogurao do Visle.

Gusakovski je sa pontonircima postupio riskantno ali pametno! Čitava ta operacija forsiranja Visle bila je ispunjena smelim traženjem originalnih taktičkih manevara. Nova rešenja su tražili svi, od vojnika pa do komande armije. Bez toga, armija iscrpljena prethodnom ofanzivom ne bi mogla da izvrši vanredno teški zadatak postavljen od strane fronta.

Gusakovski nastavi:

— Mojoj koloni se priključio komandant pešadijskog puka, heroj Sovjetskog Saveza Barsov. Prebacujem ga zajedno sa našima. Što da ne, k'o da mi je žao prostora? S pešadijom se mirnije i veselije ratuje. Usmeriću ga udesno.

- Ko se istakao u toku prilaska Visli?

— Karabanov je izvrsno dejstvovao. Nisi bili loši ni Boridko i Ivanov. Referisaću vam o jednom izuzetnom slučaju. Prilazeći reci, dobio sam obaveštenja da nemačka pešadija tovari materijal u vozila i zaprege. Zamolio me jedan vojnik: »Pustite me, ja ću im već zapržiti čorbu«.

Otišao je napred i takvu im paniku priredio uz muziku tenkova koji su se približavali da sve dosad ne možemo da prebrojimo vozila i zaprege. Nije dozvolio ništa da ode. Javio mi se pun važnosti: »Dozvolite da referišem, komunikacije su presećene.«

Dok nam je Gusakovski pričao o »strahu i trepetu za komunikacije«, inžinjeri su montirali prvu skelu. Komandant brigade je zamolio za dozvolu da se prvi prebací na suprotnu stranu: »Odande će komandovati, a ovde će ostaviti Vorobjova, načelnika štaba.«

Getman mu stisnu ruku:

— E, pa lepo, Josife Iraklijeviču, čestitam ti kao prvom komandantu jedinice na suprotnoj obali. Smatraću da si već tamo.

Gusakovski pođe prema svom tenku. Motorni brodić, kojim je upravljao desetar Kovaljski, brzo povuče skelu. Getman izvadi svoj masivni džepni sat, koji je u šali nazivao »gvozdenim«, pogleda skazaljke, a zatim prenese pogled na motorni brodić i ogromnu gromadu skele.

— Ako ovako bude išlo, Gusakovski će ne samo tenkove nego i sav svoj ostali espap do izjutra prebaciti na onu obalu.

Stajali smo na samoj ivici obale. Iznad površine reke Visle Andrej Lavrentjevič je recitovao omiljene stihove:

*Prelaz, prelaz preko reke,
Obala leva, obala desna,
Sneg rapav i ivica leda,
Nekome uspomena, nekome slava,
Nekome tamna voda,
Bez belega i bez traga.*

Ali sektor na kome se vrši forsiranje reke nije mesto za recitovanje stihova. Getman prekide recitovanje iz »Tjorkina«, udari štapom po sarama svoje čizme i opsova:

— Na mostobranu se nalazi ceo bataljon pešadije, a sanitetlije ni jednog jedinog! Pomaznjev! Nađi »Brku«. Prenesi mu da će mu glavu odšrafiti, ako tamo preko ne bude lekara.

S one strane je dopirala buka bitke. Motorni brodić je jurio između obala čas tamo, čas ovamo, prebacujući tenkove na mostobran, ali se na našu obalu nije vraćao

prazan: na skeli su ležali prvi ranjenici. Previjeni su na brzinu, nevešto. Previjali su ih drugovi pod mitraljeskom vatrom. To se zove »samopomoć«.

Uvek uravnoteženi Getman ovoga puta kipti od ljetine na načelnika sanitetske službe. Krupnim koracima prilazi ranjeniku i u njegovom glasu se čuju nežne, umirujuće note: »Dragi moj, strpi se malo, kroz jedan sat bićeš u bolnici«. Borac stisnu zube da ne bi pred generalom pokazao da ga boli.

Na nebu je sve više jednobojsnih raketa. Pojačava se vatra artiljerije i minobacača. Ranjenici nailaze kao bujica. Pored nas se stvori izmučeni Musatov. Njegova izviđačka grupa je potisnuta i pritešnjena uz samu vodu.

»Kad bi makar vod tenkova!« — moli on. Dobro je što je Gusakovskom pošlo za rukom da se prebací: Getman mu je naredio da pomogne Musatovu.

Na levoj obali ispred Gusakovskog nalazio se najvažniji čvor neprijateljeve odbrane — Kopšivnice. Negde u zoru komandant brigade javi Getmanu:

— Nije nam pošlo za rukom da u naletu zauzmemo Kopšivnice zbog jake artiljerije. Pokušao sam da je učutkam noćnim tenkovskim napadom. Efekat je bio mali. Onda je Gelenkov »kačušama« osvetlio periferiju. Izvanredan prizor: pola neba je zaplamsalo od požara. Tenkisti su iz neposredne blizine tukli direktno po nemačkim baterijama. Što je to bio urnebes! Da nisam znao koliko ih je, pomislio bih da ne napada brigada već čitav korpus. Sada je Kopšivnice u našim rukama, nastavljam sa gonjenjem!

Evo, sviće. Desetar Anatolij Kovaljski, kapetan motornog brodića i jedini član posade, juri na svome »paripu« (kako nežno nazivaju brodić) s jedne obale na drugu. Parčići granata i meci probijaju bokove sićušnog brodića. Kroz rupe se uz žubor probijaju mlazevi vode. Skok od krme do rupe i — znojem natopljena bluza, pocepana na komade, zapušava otvor. Novi udarac! Probijen je i drugi bok. Kovaljski skida čakshire i njih zavlači u rupu. Dobar flaster, nema tu šta! Kako li samo taj motorni brodić još uvek plovi! Kovaljski priskače krmi, očajnički okreće točak, a zatim popravlja razbarušenu

kosu. Belo rublje se još izdaleka jasno razlikuje na crnoj pozadini bokova.

— Hej, ti tamo na brodiću! Jesu li ti to dali novu uniformu? Zašto paradiraš u donjem vešu? — čuju se povici sa skele.

— Artiljerija je kriva, davo je odneo! Ovo nije sud, već pravo rešeto! Bluzu sam nabio u rupu, obojke isto tako! Čime dalie da zapušavam — prosto nisam pametan! Krenuću go na zapad.

— Ništa ne mari, samo ti stigni do tamo! U Berlinu će te devojke i takvog zavoleti. A brod sa obojcima u rupama postavićemo u muzej! — šalili su se vojnici.

Otar Kovaljskog je nekada bio prost ukrajinski seljak. Pritislo ga siromaštvo i on krene čak u Sibir »trbuhom za kruhom«. Ni tamo nije imao sreće, a porodica velika — šest sinova! I da nije došla kolektivizacija, Kovaljski bi i dalje nadničio kod kulaka. Siromašna porodica je svojim ramenima poduprla kolhoz. Anatolij Kovaljski je postao brigadir. Došao je rat. Sva šestorica braće krenula su na front. Ginuli su Kovaljski jedan za drugim. U leto četrdeset četvrte ostao je samo jedan — Anatolij Filipovič, naš kapetan motornog brodića... Ni bombe, ni meci, ni mine nisu mogli da oteraju sa reke njegov očajnički hrabri brodić. Grupa za grupom se iskrcavala sa skele na levu obalu.

Najedared se razleže eksplozija na reci. Skela se raspoluti, tenk polete u vodu, a borci koji su se malopre šalili sa Kovaljskim, počeše da plivaju nasred Visle. Getman mahinalno podiže glavu prema nebu, ali avijacija se ne vidi.

— Šta se to desilo? — razleže se rekonom njegov grudni bas.

— Mine! — odaziva se Kovaljski.

Getman se nije ni za trenutak zbumio, mada nam je ovo prvi put da se susrećemo sa plovećim minama.

— Prenešite načelniku tehničke službe da fiksira tačku na kojoj je došlo do potapanja tenka. Pošaljite mi ovamo komandanta artiljerije!

Pukovnik Solukovcev se stvori pred razgnevљenim komandantom kao da je iz zemlje iznikao.

— Šta je urađeno u vezi sa uništavanjem mina vatrom?

— Postavio sam sa obe strane sektora forsiranja baterije sa zadatkom da neposredno otvaraju vatu. Lično sam dao uputstva. Svakom topu sam dodelio sektor gađanja. Međutim, niko mi nije referisao da ima mina.

— Jesu li te u akademiji učili da se prilikom forsiranja reka mora imati u vidu mogućnost puštanja niz vodu plovećih mina?

— Jesu.

— A ti meni ovde razvezao kako ti niko nije o tome referisao! Nego, reci ti meni zašto si angažovao baterije nizvodno od prelaza?! Pa, odande mina neće doplivati, ako je puštaju nizvodno!

— Tako su me učili.

— Jesi li video te mine?

— Nisam imao priliku.

— Pa, nije ona kit. Ona je mala, kao čanče. Fugasno punjenje je ispod vode, a iznad vode štrči samo pipak velik kao olovka. Zakači pipkom i eksplodira.

— Druže komandante korpusa, kako će moji izviđači da primete takvu jednu olovčicu na rastojanju većem od stotinu metara i to još noću?

— »Kako«! Postoje dogledi. Moraju da primete i svršeno.

— Pa, kroz doglede se ne vide. Još povrh svega hemičari zadimili, na pet koraka se ništa ne vidi — tvrdoglav je ostajao pri svome artiljerac.

— A otkud ja znam šta vi treba da radite? Pitajte inžinjere.

— Dozvolite meni — umeša se kurir Seleznjev. — Treba zategnuti žicu od jedne do druge obale i to iznad same vode. I to ne jednu žicu, već desetak! Čim pipak zakači žicu, mina je odsvirala svoje. Tako mi mornari radimo — poučno je govorio artiljercu Seleznjev.

— To je ideja! — obradova se Getman. — Doduše, čeličnih žica nemamo, ali su Poljaci zato dovukli debelu užad. Odmah ih zategnite!

Tako je pronađeno jedinstveno efikasno sredstvo za borbu protiv mina.

U zoru se dogodio interesantan slučaj. Sa severa, duž reke Visle, na sektor prelaza naletelo je dvotrupni »foke-vulf-190«, ili kako su ga vojnici zvali »ram«. Protivavionski topovi su otvorili preciznu vatru na avion, koji se gotovo zalepio za vodu. Oštećeni avion je aterirao. Iz njega izvukoše osim pilota još dvojicu ljudi. Grudi jednog od njih krasilo je pet vrpcu odlikovanja. Ispostavilo se da je to potpukovnik generalštaba kopnene vojske, a drugi njegov ađutant. Kod njih je nađena karta, koja nam, kao gotovo sve nemačke karte, ništa nije otkrila. Mora se odati priznanje Nemcima: što se tiče budnosti to je kod njih bilo dobro organizovano. Na karti osim marš-rute kretanja nikada ništa nije bilo obeleženo. »Opet gola karta, — pozali se načelnik obaveštajne službe pukovnik Soboljev. — Nije kao kod nas: bilo potrebno ili ne unosimo u nju situaciju i za sebe i za neprijatelja.«

Saslušanju »uglednog gosta« prisustvovali smo Katuskov i ja. Isprva se načelnik naše obaveštajne službe interesovao za okolnosti pod kojima je zarobljen fašistički oficir. Ovaj je objasnio da je on inspektor generalštaba i da je upućen u grupu armija Severna Ukrajina. Potpukovnik je pao u zarobljeništvo kao žrtva zakašnjenja obaveštenja iz jedinica, što je prilično uobičajeno u situacijama kada položaji obeju strana još nisu dovoljno određeni. Čak i naš Sovinformbiro prvi put je javio o borbama na mostobranu tek 3. avgusta, mada su već popodne 1. avgusta izviđači Podgorbunskog vodili borbu kod Stašuva, to jest, 50 kilometara zapadno od Visle. Neprijatelj je tih dana računao da će njegove jedinice uspeti da ponovo uspostave raniju situaciju i zasad nije javljao generalštabu neprijatne novosti. Zato je potpukovnik, kada je zapao u maglu, naredio pilotu da »leti po reci« i tako postao plen naših protivavionaca. On još uvek nije bio u stanju da shvati ko se nalazi pred njim i začuđeno je ponavljaо: »Odakle protivavionski topovi? Mi smo računali da se oni neće pojavitи pre ruskih tenkovskih armija.«

— A gde su sada te tenkovske armije?

— U rejonu Pšemisl — Jaroslav — samouvereno odgovori hitlerovac.

Katukov nije mogao da zadrži osmeh.

— S kakvim zadatkom ste leteli?

— Trebalo je da proučim situaciju u zoni četvrte tenkovske armije i da o tome referišem feldmaršalu Modelu, novom komandantu grupa armija Centar i Severna Ukrajina.

— Ko je taj Model?

— Najveći majstor odbrane. On je poznat po svojoj natprirodnoj sposobnosti da uspostavlja front čak i u najbeznadežnijim situacijama.

— Šta je vama poznato o četvrtoj nemačkoj tenkovskoj armiji?

— Kada bih bilo šta znao o njoj, ne bih morao da sedim ovde pred vama.

— Izgleda da ne laže... — dobaci mi Katukov.

— Za novog komandanta četvrte tenkovske armije nimenovan je general Balk.

To nas zainteresova.

— Ko je pa taj?

— Nova zvezda nemačkog generaliteta. Još kao pukovnik prvi je probio francuski front kod Sedana, a zatim je uništio engleski ekspedicioni korpus u Grčkoj, kod planine Olimpa. Njegova divizija u sastavu Manštajnovе grupe armija Don zamalo što nije deblokirala Paulusa i samo bekstvo Italijana sa krila je to sprečilo. Kao komandant 48. korpusa uspešno je dejstvovao kod Žitomira. Za godinu dana Balk je u službi blistavo napredovao. Od komandanta divizije do komandanta armije! Zovu ga general »Kad se tuče, nek' se tuče!« Balk je ljubimac Manštajna i Guderijana. U našem štabu se smatra da je to najbolji general u nemačkim oružanim snagama. Njegove taktičke sposobnosti su ravne Manštajnovoj strateškoj obdarenosti.

— Zar se kod vas tako visoko ceni Manštajn?

— Kako da ne! To je jedini čovek koji bi svojim genijem mogao da pobedi ogromne ruske snage. Cela armija je ogorčena njegovim uklanjanjem sa dužnosti.

— Prevedite mu — umeša se Mihail Jefimovič — da je Manštajn bežao od Dona do Visle. Zar se to naziva pobedama genija?

Oficiru prevedoše Katukovljeve reči. On vrlo žurno poče da odgovara. Soboljev je jedva stizao da prevodi.

— On kaže da Manštajn za to nije kriv. On je uklojen još u aprilu. Jednostavno rečeno, Rusi su tako naučili da ratuju, da to izaziva čuđenje nemačkog generaliteta. Naročito zapanjuje izvanredna umešnost u organizaciji poslednje ofanzive. Vrhovna komanda je bila spremna da dočeka udar, ali vi niste počeli ofanzivu istovремeno na čitavom frontu, već ste postepeno jedan po jedan front uvodili u borbu. Isprva ste u Belorusiji razbili grupu armija Centar i, mada smo mi očekivali ruski udar i u Ukrajini, bili smo primorani da u pomoć armijama Centra bacimo prikupljene rezerve. A kada su te rezerve bile utrošene, u ofanzivu je krenuo vaš Prvi ukrajinski front. Ispostavilo se da sovjetsko komandovanje raspolaže većim strategijskim rezervama nego što smo mi to očekivali, a vaši komandanti frontova ispoljili su veliku čvrstinu. Među njima ima vrlo velikih vojskovođa. Naročito dobro su bile organizovane vaše tenkovske armije: njihova brzina i silina zadivljuju čak i proslavljenе majstore »blickriga«. Štaviše, i sam Manštajn ne bi sada bio u stanju da bilo šta uradi. To znači da je i sa Hitlerom i sa Nemačkom svršeno.

Dok se na početku saslušanja potpukovnik pravio malo »važan«, sada je oborio glavu, skočio na noge, zauzeo stav »mirno« i lupio potpeticama, kao da nam je u tom trenutku predavao u ruke svoju pobeđenu otadžbinu.

— Kako vaš štab ocenjuje sadašnju vojnu situaciju? — upita Mihail Jefimovič.

— Naš front je pocepan na tri dela. Kompaktna linija ne postoji. Načelnik generalštaba Guderijan smatra da će situacija postati katastrofalna ukoliko nam ne podje za rukom da u toku sledeće nedelje zatvorimo breše. Moramo da ubacujemo u borbu poslednje rezerve Vrhovne komande.

— Zašto Guderijan? Vi ste, valjda, hteli reći — Cajcler? — popravi Soboljev zarobljenika.

— Od 21. jula ove godine Hajnc Guderijan je načelnik generalštaba.

— Stari prijatelj je bolji od dvojice novih — našalih se ja sa Mihailom Jefimovičem. — Ne dâ se Guderijan.

Kada si bio komandant brigade, on je bio komandant armije. Sada si ti komandant armije, a on načelnik generalštaba.

— Mi smo ga kod Moskve smenili sa položaja komandanta armije — parirao mi je Katukov. — Smenićemo ga i s položaja načelnika generalštaba. Prevedite mu da sam ja četrdeset prve zaustavio Guderijana i pitajte ga za kake je zasluge tučenom komandantu armije dato da rukovodi Generalštabom.

Potpukovnikovo lice izrazi puno poštovanje prema pobedniku »tenkovskog kralja« i njegov glas postade pun strahopoštovanja.

— Guderijan je spasao Firera dvadesetog jula. Kada je banda zaverenika pokušala da ubije Hitlera, Guderijan je zaustavio tenkovske jedinice upućene prema »Himlerovoj kući« da bi uhapsile šefa Gestapoa i SS. Firer mu duguje zahvalnost što je spasao imperiju, jer tenkisti ne bi poslušali nikog drugog.

— A kako se u armiji odnose prema zaverenicima? Da li je sve to bila samo komedija ili se zaista radilo o jakoj grupi?

— Armija prezire jadnu šačicu pozadinskih pacova iz rezerve. Nekada su se oni nalazili na frontu i тамо izdavali Nemačku. Zato smo mi i trpeli teške poraze. Kada su borbene jedinice očišćene od kapitulanata, oni su onda počeli da pogane u pozadini i otvorili su Amerikancima i Englezima obalski pojas La-Manša! Da je operacijama rukovodio Kluge — »prvi konj iz konjušnice« — ili, na primer, »puštinjska lisica« Romel, Englezi se ne bi spasli u drugom Denkerku.

— A šta je s njima?

— Obojica su gotovo istovremeno stradala od bombardovanja.

— Čudna priča — primetih ja. Intuicija i životno iskustvo su mi došapnuli da tu nešto nije u redu: dva maršala gotovo istovremeno bivaju izložena bombardovanju na istom frontu, a njihovi potčinjeni se hapse kao izdajnici. — A da nisu i Romel i Kluge zaverenici?

— Isključeno! — gotovo vrissnu potpukovnik. — To je nemoguće!

Moja pomisao ga je, po svemu sudeći, zaprepastila. Taj čovek kao da izgubi kontrolu nad sobom i, zaboravivši kome on to govori, poče gorko i nepovezano da nam se žali:

— Ne, ne! Mada . . . sve može da bude . . . Oko nas su tajne i samo tajne. Shodno direktivi broj jedan starešina ima pravo da zna samo ono najneophodnije za izvršenje borbenog zadatka. I sam Model ne zna o političkoj situaciji ništa više od bilo kog komandira čete . . . Počela su ubistva najboljih ratnih generala, onih što su vodili armije na neprijatelja! U pozadini komanduju bande zadribaldi iz redova funkcionera Partije i Gestapoa. Oni šalju na front sedamdesetogodišnje starce, veterane prvog svetskog rata. Gospode bože, kakvu li samo popunu mi dobijamo! Svojim očima sam video kako su na vratima mobilizacijskog mesta obesili crknutu mačku i stavili natpis: »Sposobna za stroj«. I to nije daleko od istine. Uskoro će u imperiji rekvirirati sve raspoložive zaprege da bi dopremili na front sakate ljude bez nogu. A oko nas sve same tajne i glasine, tajne i glasine . . . Ovde izdaja, onde izdaja, ovaj izdajnik, onaj tamo neprijatelj. Ali Firer kao da je sve raskrinkao i sada ćemo pobediti. Priča se da će se uskoro pojaviti novo oružje i da će bar doći do »pat-pozicije«. Da li je to tako ili nije tako? Čitava Nemačka se drži na nekoj ogromnoj provokaciji, na nekakvom besnom blefu. Nećete mi verovati, ali ja sam sada prvi put za poslednjih nekoliko godina rekao sve ono što mislim . . . Znam, Hitler je mnogo uradio za likvidaciju nezaposlenosti, rešio je stambeno pitanje, prekinuo sa štrajkovima. Verovao sam mu i služio poštено koliko je to bilo u mojim moćima. Ali sada je svršeno sa nama, »kaput«, svemu je »kaput«.

— Jeste li čuli nešto o apelu šesnaestorice nemačkih generala upućenom nemačkoj vojsci?

— Kako da ne!

— Šta Vi o tome mislite?

— Očigledno je da vi nameravate da stvorite od naših ratnih zarobljenika »nemačku oslobođilačku vojsku« sa Paulusom na čelu, koja bi bila nalik na rusku armiju vašeg Vlasova.

Katukov se naljuti.

— Prvo i prvo, Vlasov nije naš nego vaš. Drugo i drugo, on je izdajnik svoje otadžbine, dok su ta šesnaestorica generala, naprotiv, poštenija od svih hitlerovskih prišipetlji. Oni su trezveno procenili situaciju. Ako starešina, kao i vi, izvuče zaključak da je dalji otpor nekoristan za otadžbinu, on je dužan da shvati svoju odgovornost za život potčinjenih i da prekine borbu.

— Poslednje pitanje — obrati se Soboljev zarobljeniku. — Odakle vam stižu rezerve Vrhovne komande?

— Iz raznih mesta. Iz Rumunije, iz Nemačke, a najviše iz Francuske. U toku poslednjih godinu dana odande je prebačeno na istočni front otprilike osamdeset divizija.

Zarobljenika odvedoše. Katukov mi se obrati:

— Dede da porazmislimo malo. Razume se, mnogo što-šta on ne zna, mnogo i laže, ali, ipak... Šta ti misliš u vezi sa drugim frontom?

— Da, što se tiče drugog fronta... Setih se jednog slučaja iz četrdeset druge godine. Povlačili smo se od Harkova ka Volgi. Bilo je teško. Sreli smo vojnika, žalio nam se da nema starešina i da nema ko da mu komanduje: »Stoj, pucaj!« Svi su poginuli ili ranjeni. Drugi vojnik je prevukao šakom po grlu i rekao: »Evo koliko nam je potreban drugi front!« I tačno je rekao, tada nam je drugi front bio krajnje neophodan. I četrdeset treće nam je bio potreban. Mnogi od onih koji sada leže u bratskim grobnicama mogli bi sada doći sa nama do Berlina. A sada, četrdeset četvrte godine, kada se već nalazimo iza Visle, mogli bismo i bez saveznika da pobedimo! Sami bismo izašli na kraj sa neprijateljem!

— Pa, zašto su se iskricali?

— Sigurno ne zbog toga da nas spasavaju! Hoće da spasu kapitalizam.

Sada, pak, kada smo pretresli neočekivano iskrse svetske probleme, misli nam se po navici vratiše nasušnim vojničkim poslovima.

— Čuj, Soboljev, može li se verovati onom tipu što se tiče dolaska novih rezervi? — pita Katukov. — Šta je tebi po tvojoj liniji poznato?

Soboljev raširi ruke.

— Vazdušno izviđanje fronta već dva dana ne daje nikakve podatke. Zarobljenici izjavljuju da nekakva nova divizija zaista stiže iz Rumunije u rejon Kola.

— A šta ste Vi preduzeli?

— Postoje izveštaji od Podgorbunskog. Njegov odred je već zauzeo Hmeljnik. Zapadno od tog mesta otkriveni su tenkovi, dok je ostalo sve po starom.

Katukov izmeri rastojanje na karti. Hmeljnik se nalazio već nekih sedamdesetak kilometara zapadno od Visle.

Kasnije su nam postale poznate podrobnosti herojskog pohoda, koji je izvršio Podgorbunski. Pažljivo vršeći osmatranja neprijateljske pozadine, izviđači su ustanovili da se linijom Sbruska — Zbruj — Hmeljnik — Rakuv vrši masovna evakuacija skladišta, materijala, civilne administracije i komandantura. Dođavola sa civilnom administracijom, ali komandanta Podgorbunski nije mogao da propusti! Iskoristivši neprijateljevo bekstvo u neredu, on se neprimetno provukao u sam centar Hmeljnika i tamo napao komandanturu. Fašisti se nisu zbumili i uspeli su da organizuju kružnu odbranu. Pojava dima, koji se u oblacima valjao iz dimnjaka, izbacila je Podgorbunskog iz ravnoteže: paljena su dokumenta, koja je on već smatrao svojim trofejima. Izviđač je onda ručnom bombom one sposobio nemački mitraljez kod prozora i iznenadnim skokom upao unutra. »Hende hoh!« Omanja grupa neprijatelja podigla je ruke. »Komandant?« — Volođa je uperio automat u oficira, koji je palio papire. »Niht, niht!« Ispostavilo se da je to pomoćnik komandanta. Komandant je još juče sa glavnom grupom i najvažnijim dokumentima pobegao u Kjelce — tako su izjavili zarobljenici. Razočarani Podgorbunski je isprva htio da krene za pobeglim komandantom u Kjelce — glavni centar hitlerovske evakuacije, ali odmah iza Hmeljnika izviđači su otkrili ne samo tenkove o kojima nam je Soboljev stigao da referiše već i rovove punog profila, u kojima su bile raspoređene pešadijske jedinice. Balkov dolazak je već počeo da daje svoje rezultate: Nemci su poseli odbrambene položaje.

Na Hmeljnik je izvršila nalet nemačka avijacija. Gradić je podvrgnut pojačanom bombardovanju. Eksplozijom

bombe bio je ranjen i kontuzovan Podgorbunski. Da je kojim slučajem nosio vrpce za svoja ranjavanja, na grudima ne bi bilo dovoljno mesta: u Hmeljniku je bio ranjen jedanaesti put. Ali ovoga puta je stradao naročito teško: izviđači su svoga komandira ispratili gotovo oslepelog i ogluvelog.

Dobivši izviđačke podatke iz odreda Podgorbunskog i uporedivši ih sa izjavama zarobljenika uhvaćenih na krilima naše armije, Katukov i ja smo počeli da shvatamo neprijateljev plan. Zaustavivši sovjetske trupe kod Kjelca, neprijatelj će bezuslovno pokušati da stegne u klešta osnovicu našeg prodora na Visli, da bi na istočnoj obali odsekao našu armiju i opkolio mostobran na zapadnoj obali. Trebalo je da se vratimo na istočnu obalu, kod Bojka, da bi preduzeli protivmere.

... Probuđeni komandant brigade je brzo navlačio uniformu i poluglasno izdavao naređenja u vezi sa večerom. Očekujući da se Bojko obuče, Katukov je razgledao kartu koja je pokrivala sto.

— Slušaj, Bojkovecki, nismo mi došli kod tebe da pijemo čaj. Treba da razjasnimo šta se ovde događa.

— Situacija je nejasna, druže komandante armije. — Te reči Bojko izgovori preterano mirnim glasom. On očigledno nije shvatao svu opasnost situacije i odgovornost zadatka koji je pao u deo brigadi.

— Čitava armija je već na mostobranu — objasni mu Katukov — a tebe smo ostavili da štitиш krila i pozadinu. Ti obezbeđuješ prelaz preko reke, a naročito levo krilo. Jesi li bio u fudbalskom timu golman?

— Golman?! — Bojko nikako nije mogao da shvati komandantovo interesovanje za njegovu slavnu fudbalsku prošlost.

— E pa, eto, ti si i sada u našoj armiji golman. Stožiš iza svih na golu forsiranja reke i pobeda zavisi od tebe. Ako ti daju gol, nema ko više da drži situaciju. Jesi li razmislio sa koje strane će da pucaju na gol? Gde je tvoj plan? Evo tvoga »gola«, to je — Kuljbuševo. Jesi li preprečio put iz Dembica?

— Da, poslao sam izvidnicu.

— A prema Silvanovki? Prema Ščucinu?

— Tamo nisam.
 — A kako stoji sa neprijateljem na levom krilu?
 — Ne znam. — Bojkov glas postade uznemiren.
 — »Ne znam« — ponovi Katukov podrugljivo. — Ko si ti, komandant brigade ili »neznalica«?
 — Pa, ja sam u rezervi, — poče da se pravda »lukavi Mitrij«. — Smatrao sam da kad armija forsira Vislu, da će nas onda poslati prema Krakovu da razvijemo uspeh. A vi mi tu gorovite o odbrani...

Eto, toga smo se mi i plašili. Koliko nas je samo truda koštalo u svoje vreme da psihologiju vojnika i oficira koji se brane prebacimo na ofanzivni kolosek. A sada sve — obrnuto: blizina Berlina, bliskost pobedonosnog kraja rata počeli su da opijaju pojedine ljude koji su sedeli i malo više od Bojka i oni su nerazumno, glavom bez obzira, jurili napred, zaboravljajući na odbranu krila i pozadine. Postalo nam je jasno da psihološko obradivanje treba da počnemo od komandanta brigade.

— Evo, pogledaj — pokaza mu Katukov. — Mi imamo između Baranuva i Tarnobžega pet kilometara širok prelaz preko reke. Na severu Nemci vrše pritisak na jednu Getmanovu brigadu i ta se na jedvite jade brani zajedno sa pešadijom Puhova. Mućni glavom: neprijatelju je vrlo lako da nam onemogući operaciju, ako se njegovi tenkovi probiju sa juga, spoje se na tvome sektoru sa onima što vrše pritisak na Getmana i odseku nam pozadinu. A mi na mostobranu nemamo zalihe ni goriva, ni municije. Ako se ti spremаш za ofanzivu na Krakov, ko će nam iza leđa držati odbranu? Da neće Nemci? Tvoj glavni zadatak je da zadržiš u svojim rukama saobraćajni čvor puteva do dolaska Ribalkove armije. Zadrži po svaku cenu, da neprijatelj ne bi spojio svoju severnu i južnu grupu. Sećaš li se starog zakona odbrane?

— »Gde se garda brani, tu neprijatelj neće proći« — iscritira Bojko. — Samo, više od godine dana napredujemo, pa su ljudi i reč »odbrana« zaboravili. Svima je samo jedno na umu: »Napred! Napred, na zapad!«

— Postao si slab vojnik — ostajao je Katukov ne-pomirljiv. — Rat nas je dobro učio da u odbrani treba da mislimo na ofanzivu, a u ofanzivi ne zaboravljaj na odbranu. Ove noći ti i Bojarski nećete imati priliku da

spavate. Objasnite ljudstvu zadatak: ne vršiti ofanzivu prema Krakovu, već braniti pozadinu armije. Hoćete li moći? Ako ne možete, mi ćemo umesto vas obaviti taj posao. Šta veliš, Kiriloviču?

— Sa zadovoljstvom.

Međutim, starešine brigade ne prihvatiše naš »lju-bazni« predlog i krenuše zajedno sa nama svojim bor-cima. Uz put im je Mihail Jefimovič govorio tihim glasom:

— Ne bismo se uopšte brinuli, ali imate mnogo po-letaraca. Eh, da nam je stara garda! Prvi naši gardisti: Ljubaškin, Storoženko ili Saša Burda! Kako su to bili neustrašivi ljudi: goreli su, ali nisu sagorevali! Kod Mo-skve imali su po jedan tenk na osamdeset nemačkih, a i taj tenk se ponekad samo tako zvao. Pa ipak, održali su se!

Tenkovi su bili sakriveni pored ivice šume, na peri-feriji Kuljbuševa. Ljudi tek što su večerali; jedni su če-prkali po motorima, drugi su se sabili u kružok, u kome je lokalni »Tjorkin« pričao novajlijama ponešto korisno »za život i rat«. Spazivši komandante, gardisti se bez na-ređenja počeše okupljati oko nas.

— Ko od vas još nije ratovao? — upita Mihail Je-fimovič. Ispostavilo se da mlade popune ima vrlo mnogo. Katukov poče da priča o borbenim podvizima brigade. Pred očima omladine pojavljivala se Kurska izbočina, la-vina čelika, ognja, dima, nebo koje bruji od aviona.

— Nebo se nije videlo od aviona: leteli su nam iznad glava da je sve zviždalo. Tako nešto nikad nisam video i sigurno neću ni videti. Jedan »junkers« je u brišućem letu svojim tovarom bombi zakačio kupolu tenka. Zajedno su eksplodirali: i tenk i avion. Ponekad mi se čini da nešto slično nije ni bilo, niti je moglo biti! Navalili su na nas, zgazili i izgledalo je kao da su na nas potpuno sahranili. Ali stara garda je izdržala! Bio je kod nas u brigadi neki Zinčenko, pomoćnik komandira voda. Ceo vod izranjav-ljen, a jedan »tigar« ustremio se pravo na njih. S jednom ručnom bombom tenk je ili tvoj ili nije tvoj! A našem Zinčenku prekipelo, uzme ti on u svaku ruku po dve ručne bombe, a i o pojas obesi još četiri komada i baci se pod gusenice. »Tigru« grob, a Zinčenku večni spomen u brigadi! A znate li kako se vršio udar zapaljenim ten-

kovima u tenkove? A znate li kako se vaš bivši komandant brigade, ljubimac čitave armije pukovnik Burda sam tukao sa četrnaest neprijateljskih tenkova?

Mladi vojnici su stajali kao općinjeni.

Posle Katukova govorio sam ja:

— U vašoj brigadi služio je komandir baterije Gakajev. Na Kurskoj izbočini pobijena je u toj bateriji sva posluga. Pored topova ležali su samo mrtvaci. Na bateriju je krenuo tenk. Smrtno ranjeni Gakajev je dopuzao do topa i dohvatio užicu. Top je opalio i to je bio poslednji znak života u mrtvoj bateriji! Snaga je napustila Gakajeva i ja ne znam da li je on video ili nije tenk u plamenu. Eto, tako se tukla u odbrani stara garda, tukla se, maštajući o nastupanju. Ispričaj im, Bojarski, kako se vaš raniji komandant brigade Burda tukao sa protivtenkovskom baterijom.

Burda je za Bojarskog bio ideal. Obično stidljivi načelnik političkog odeljenja brigade mogao je o Burdi da priča i dan i noć. Ovoga puta on me sa zahvalnošću pogleda zbog toga što sam spomenuo omiljenog komandanta.

— Posada Burdinog tenka napala je protivtenkovsku bateriju. Učutkali su dva topa i baš tada se dogodio neverovatno redak, verovatno, jedinstven slučaj: granata nemačkog protivtenkovskog topa je manjeg kalibra od našeg tenkovskog topa i tako ti nemačko zrno uleti kroz usta cevi u kanal topa Burdinog tenka. Tamo eksplodira! Vozač čuje eksploziju. Otvori kapak da bi video gde je udarilo, a u taj otvor uleti druga granata. Eksplodira u unutrašnjosti tenka, razbi optičko staklo, sitna parčad metala leti kao grad. Lice isećeno, oči ništa ne vide. Ali Burda se nije zbumio. Naredio je Zaskaljku da preuzme komandu, a zatim naređuje vozaču — Matnjak mu je bio vozač: »Desno!« Hteo je da skloni bok, a da granatama podmetne čeoni oklop, jer su granate tukle zdesna. Matnjak klimnu glavom, ali kako je sedeо tako i ostade. Opet će njemu Burda: »Desno!«, »Desno!«, a tenk s mesta ni da makne. Razljuti se komadant i baci se dole. Ima šta i da vidi: Matnjaku ruka otkinuta, klati se na žilama, a mehaničar čuti i jednom rukom povlači poluge. Ali vraka, te poluge se pokreću dvema rukama i to iz sve snage. Iskre padaju u otvorenu ranu. Kaže mu Burda: »Matnjak,

zašto čutiš?« Ovaj samo vrti glavom i naginje se prema polugama. Uze ga komandant u naručje, spusti ga pored sedišta, stegnu prebijenu ruku opasačem, izvadi nož na rasklapanje i poče da seče žile. Nož tup i ne seče. Ostaviše ruku tako, Matnjak je stegnu onom zdravom, priñeće grudima i zamre. Strelac i vezista gledaju ga i oči ne mogu da odvoje. A Burda briše oči od krvi i pritiska poluge.

— Radila je samo desna gusenica — nastavi Bojarski, poćutavši malo — dok je leva na jedvite jade vukla. Zato su se kretali po liniji savijenoj u obliku duge. Tenk ide u rikverc, a po njemu udaraju potkalibarna zrna. Čim su uzeli pravac, krenuli su na polazni položaj. Matnjak je počeo da gubi svest. Stalno je mrmljaо i uznemireno pitao: »Ko je živ od posade? Gde je komandant, gde je Aleksandar Fjodorovič? Je li živ? Ko upravlja tenkom?« Sam Burda ga je umirivao, ali čovek ništa nije bio u stanju da shvati. Kod prelaza preko reke je začutao i pao u nesvest. Iznad prelaza naišli su »junkersi«. Tuku li tuku. Radio-stanica je izbačena iz stroja, motor polako prestaje da radi. Burda ništa ne vidi, oči su mu u krvi. Dohvati malj, izbi njime zaglavljeni vozačev kapak, da bi imao bolju vidljivost, i poče da manevriše između eksplozija.

Bojarski ponovo začuta, da bi progutao knedlu, koja mu je u grlo dospela od uzbuđenja.

— Izmigoljili su se. Navalili su udruženim snagama, zapeli iz petnih žila, nekako su učvrstili vuču leve gusenice i dali gas. I tenk krenu pravom linijom. Dokotrljaše se do polaznog položaja, Matnjak dođe sebi i opet poče po starom: »Ko je živ? Gde je komandant?« »Ništa ne vidi. Aleksandar Fjodorovič ga lično umiruje: »Evo me, neverni Tomo.«

Bojarski je tako pričao kao da je lično bio u oštećenom tenku, kao da je svojim očima video zamrlog Matnjaka i Burdu, koji uporno pritiskuje polunepokretne poluge. Mladi vojnici, a i mi, iskreno rečeno, slušali smo ga hvatajući svaki njegov glasak. Nema tu šta, nije to bio novinski članak sa N-skog sektora fronta o podvigu pukovnika B. Sve se to desilo ljudima koje smo mi poznavali i voleli. I sve je to moglo da se desi bilo kome od nas, možda već sledećeg jutra. Svaki borac, koji još nije

omirisao barut, osećao je da njemu predstoji da zameni Matnjaka. Eto, na kakvo je mesto postavljen!

— Ja sam u to vreme bio na komandnom mestu — nastavljao je Bojarski. — Svi koliko nas je bilo dotičali smo i sjatili se oko tenka. Vidim kako Burda sav u krvi izlazi kroz kapak i vuče na sebi Matnjaka. A ovaj uporno tera svoje: »Nemoj! Ja ēu sam, sam ēu! I izade napolje. Sav bled, nigde kapi krvi nema, ruka mu se klati na tankoj žili. Lekar mu odmah prilete. Matnjak ga pita: »Može li se spasti ruka?« Doktor odrečno maše glavom. »Onda secite, ali tako da ja sam svojim očima vidim«. Seće doktor ruku, a Matnjak stoji na nogama i sve gleda. Odsekoše mu ruku, a on će nam tiho, gotovo šapatom: »Sahranite je u mome prisustvu«. Iskopasmo brzo rupu i spustismo u nju belu — prebelu ruku našeg najboljeg vozača. Zatrpasmo je zemljom. Odmah zatim Matnjak se spusti na zemlju i upita: »Gde je komandant? Gde su drugovi? Hvala, braćo, ne pominjite me po zlu . . . « Njega i Burdu su stavili jedno pored drugog u sanitetska kola i odvezli u bolnicu.

— Je li umro? — plašljivo upita jedan mladi tenkista.

— Stara garda ne umire tako jednostavno. Čvrsti su to ljudi! — Bojarski zatim ispriča kraj te čitave priče.

— U bolnici je Matnjak vrlo dugo ležao. I devojku je tamo sreo, koju je poznavao još pre rata: ona je posle rada dobrovoljno dolazila u bolnicu da dežura. Zavoleo ju je Matnjak, ali je o tome čutao. K'o veli, kome sam ja ovakav bez ruke potreban? Otpustili su ga iz bolnice za vreme njenog dežurstva. Izašli su zajedno. Ide ti tako Matnjak pored devojke, a prazan rukav mu je uvučen u pojas. Kaže joj: »Kome je potreban sakat čovek? . . . Daj da se oprostimo . . . « Nije izdržao momak, rekao je što mu leži na srcu. Ona ga najedared snažno poljubi: »Ludo jedna! Meni si ti potreban«. I ništa, registrovali su se. I o svemu tome je Matnjak napisao u pismu brigadi. Mnogo puta smo pročitali to pismo naglas i svi se radovali. Kad ti iznenada jednom prilikom Zaskaljko reče: »Svaka čast ljubavi, ali se bez novca ne može živeti . . . Za prvi put dajem pet stotina!« Podosmo od jednog do drugog i sutradan poslasmo mладencima uputnicu na deset hiljada rubalja.

Bojarski zaćuta. Katukov oseti raspoloženje vojnika i odmah im se obrati bez ikakvog prelaza:

— Dakle, evo o čemu se radi, braćo, ove noći nećete imati priliku da spavate: treba poseti jedini put koji vodi u Kuljbušovo, a koji je ostao pod kontrolom Nemaca. — On pride Bojku i naredi: — Provuci se evo ovde, do železničke stanice. — Nokat komandanta armije podvuče tačku na karti. — Na osnovu obaveštenja kojima raspolaze Soboljev tu se koncentrišu nemački tenkovi. Opravdaj svoj nadimak, ispolji lukavstvo i iznenadno raspali.

*

Sad smo mogli krenuti u štab armije. Katukov sede pored zida i prisloni glavu uz njega. Obično bi komandant armije, čim bi mu se noću ispod glave našao kakav oslo-nac, momentalno zaspao. Uvek sam se divio toj njegovoj srećnoj sposobnosti. Ja, lično, nikako se nisam mogao naučiti da spavam u sedećem stavu. Da bih odagnao mučni dremež, morao sam da mrmljam omiljenu frontovsku pesmicu. Ni dan-danas ne znam ko je kompozitor i autor teksta:

Ko je rekao da treba ostaviti
I ne pevati pesme u ratu?...

Ali danas Mihail Jefimovič nije mogao da zaspi. On je takođe pevušio pesmicu, ali njegova glava se stalno okretala prema jugu. Ko čeka taj i dočeka — najzad se južno od Kuljbuševa pojavio mutnocrveni odsjaj požara.

— U redu je! — steže me za lakat Katukov, ali ga sumnja istog časa liši spokojstva. — A šta ako zarobljenici lažu? Ako smo se prevarili? Oh, pokazaće ja Soboljevu! A šta ako je Bojko džabe odvukao snage od Kuljbuševa? Brže u štab, podrobno ćemo saslušati Soboljeva!

Odmah po dolasku u Dembu Katukov uze preda se načelnika obaveštajne službe:

— Referiši, nisi li promenio svoje mišljenje o iskazima zarobljenika?

Spori, spokojni Soboljev ohladi uzbuđenog komandanta armije:

— Jednom sam već referisao i to ne poričem... Ali nije bilo tako lako umiriti Katukova. On je trčkarao, pušio, sedao, bacao cigaretu, koju je sam zavijao, i svaki čas pitao:

— A je li Bojko izašao? Šta je, Mihailo Aleksejeviču, ne znaš? Stupi u vezu i saznaj kako je тамо? Заšто не šalju izveštaj?

— Sigurno skupljaju podatke o rezultatima napada — studio sam se da ga umirim.

Kada je uzbuđenje komandanta dostiglo kulminaciju, uđe vezista i predade telegram od Bojka.

— Hvala ti, bratac! Nije izneverio »lukavi Mitrij«, zaustavio je lavinu. Hvala ti, Bojkovecki. Fu-u-u-u! — Izgledalo je kao da se u plućima Mihaila Jefimoviča od pražnjenja stvorio potpuni vakuum. — Dakle, šta veliš, Kiriliču, može li se sada sa operativnom grupom na mostobran? Hajde, svi u kola!

Nismo još ni stigli da izademo iz štaba — zazvoni telefon. Šalin dohvati slušalicu.

— Šta? Ponovite! Ne razumem!

— Šta ne razumete? — prenu se uz nemireno Katukov.

— Ja ne razumem, Klepikove, kakvi tenkovi. Zašto tenkovi i kako su se oni mogli pojaviti kod vas? Da vam dam novo mesto?... Alo, alo, recite samo...

Veza se prekide.

— Pukovnik Klepikov javlja da se prema štabu pozadine u Jamnici kreću nemački tenkovi — saopšti Šalin.

Uvek uravnoteženi i tiki oficir Klepikov bio je načelnik štaba pozadine naše armije.

— Sila je Balk! — stisnu zube Katukov. — Znači, on zaista hoće da nas na mostobranu odseče, krećući se duž istočne obale. Na jugu smo ga pročitali, ali sa severa je pozadina ostala nezaštićena. Mihailo Aleksejeviču, povucite Musatova sa mostobrana nazad, neka obezbedi desni bok Getmanovog prelaza.

Prispeli Nikitin raportira da je operativna grupa štaba već spremna da krene na mostobran. Tu grupu poslasmo napred, dok se mi zadržasmo da bismo rešili neka nova pitanja iskrsla u vezi sa protivnapadom Balka duž istočne obale.

— Vi ste nam jedina uzdanica, Mihailo Aleksejeviću — obrati se Katukov Šalinu na rastanku. — Iskoristite sve što vam stoji na raspolaganju dok ne stigne Musatov. Požurite njegov dolazak. Ne zaboravljajte na štab pozadine. Kirilić i ja ćemo krenuti da obidemo trupe. Šta se čuje o Ribalku?

— Veza ne postoji, a predstavnik nije stigao.

— Ne mari, stići će oni brzo! To je vrlo dobra armija! Shodno planu oni vrše forsiranje reke levo od nas i time će proširiti mostobran.

... Naši oklopni transporteri već su se sasvim približili sektoru forsiranja kod Mahuva, kada do naših ušiju dopreše odjeci teške bitke na zemlji i u vazduhu.

— Šta je ovo sad? — opsova Katukov: s desne strane udarila je po našim vozilima neprijateljska artiljerija. U susret nam je istrčao oficir, koji je regulisao saobraćaj na putu.

— Druže komandante — zauze on stav »mirno«, poznавши Katukova — idete pravo Nemcima u ruke!

Tek zaobilaznim putem, koji nam je pokazao saobraćajac, uspeli smo da se dokopamo Mahuva.

Prvi čovek na koga smo naišli u Mahuvu bio je komandant inžinjerije Harčevin. Raspaljen, nervozan, ljut, on nam referisa da je neprijatelj sa severa gotovo sasvim prišao prelazima preko reke. Most je razrušen vatrom neprijateljskih tenkova i artiljerije. Tjomkinovi i Sokolovljevi inžinjeri su zauzeli odbranu. Ali šta su oni mogli da urade sa svojim puškama i ručnim bombama protiv tenkova i aviona, koji su neposrednom vatrom iz brišućeg leta gađali borce priljubljene uz zemlju??!

— Šta imaš još osim pušaka i bombi?

— Koristim protivtenkovska sredstva. Već dva tenka su oštećena. S prelaza smo uzeli vozilo natovareno protivtenkovskim minama ...

I zaista, u daljini su se videli tenkovi oštećeni minama. Ali iza njih se pojaviše drugi tenkovi. Naši inžinjeri nisu imali ni jedan top, ni jednu protivtenkovsku pušku, čak ni mitraljez ili minobacač.

— Šta, psi? — prošaputa nečujno Katukov. — Prvi put vidim tako nešto.

U susret oklopnim mašinama poljem su jurili ovčarski psi. Na leđima su imali nešto nalik na sedlo, u stvari, velika torba puna protivtenkovskih bombi i mina. Pipak mine štrčao je uvis, iznad leda psa. I evo, pas pritrča tenku koji je tutnjao, izvi se da ga gusenica ne zakači i zavuče se pod njega. Pipak zakači oklop, razleže se eksplozija i tenk se zaustavi u mestu. Drugi ovčarski pas je takođe već stigao do sledećeg tenka. Strelac pokuša da ga zakači iz mitraljeza, ali bez uspeha. Ponovo se pas, kao i onaj malopre, zavuče pod tenk i mašina buknu u plamenu. Ostali tenkovi okrenuše nazad, a pešadija zaleže; još jedan napad je bio odbijen, još pola sata ili sat bili su dobijeni u vremenu do dolaska Musatovljevog puka, koji je hitao u pomoć.

— Odakle vam psi? — upita Katukov.

— Od četrdeset druge godine. To su nam bili poslednji — objasni tužno Harčevin. — Nismo imali više kud.

Međutim, borba kod prelaza preko reke bila je sve žešća. Kasnije smo saznali da su ovde dejstvovale jedinice 42. armijskog korpusa, koji je kod Nemaca bio čoven zbog svojih borbenih kvaliteta i čvrstog oficirskog sastava. Našavši se kod prelaza, neprijatelj je naprezao poslednje snage da bi savladao neočekivanu prepreku — zid hrabrosti naših inžinjeraca. Omanja grupa Nemaca se provukla i prišla toliko blizu da je puškama i automatima mogla da gađa razrušen most. Rafali iz automata su kosili borce, koji su popravljali most pod bombama »foke-vulfova«. Inžinjeri su se sakrivali u vodu, iza čamaca, pod potporama mosta, ali su ih meci pronalazili i mnoge glave, zaronjene u vodu, više se nisu pojavljivale na površini reke. Najedared se razleže »Ura!«, zapraštaše ručne bombe i nekoliko prilika sa puškama »na gotovs« ustremiše se na neprijateljsku grupu. Kratak okršaj bajonetima završi se uništenjem fašista. Harčevin iz daljine prepoznade čoveka, koji je spasao inžinjerce.

— To je komandir čete Visokogorec. Njegovi vojnici su popravljali most, a on ih je štitio.

»Foke-vulfove« su zamenili »junkersi«. Da nam je samo pet minuta predaha! Jedna grupa aviona je smenjivala drugu, ne obraćajući pažnju na jaku protivavionsku vatru. Fugasna bomba pogodi ramovsku potporu mosta,

otkide ram i matica ga poneše nizvodno. Za ram se zakačiše trojica ranjenih vojnika. Čamac ih sustiže, zakači potporu i izvuče ljudi koji su se davili. ✓

— Vod poručnika Popova — referisa Harčevin.

Iskrcavši ranjenike, inžinjeri Popova odmah prioruše na posao, da potporu vrate na svoje mesto. Primetivši njihov ribarski čamac, jedan »meser« se sjuri na njih kao jastreb. Svi poskakaše u vodu. »Mesar« probuši čamac mitraljeskim rafalom i ode. Izronivši munjevitom brzinom, inžinjeri se, ne časeći časa, popeše u čamac, zapušće rupe od metaka svim onim što im je bilo pri ruci, i ponovo se latiše posla. »Mesar« ponovo nalete na tvrdo-glave ljudi i oni se ponovo sakriše u vodu. Ovoga puta je avion temeljno izrešetao čamac. I opet su se ljudi vratili u svoj brodić, koji se na jedvite jade držao na vodi. Šest puta se ponavljao taj smrtonosni dvobojski između strvinara i inžinjeraca. Oni borci poručnika Popova, koji su ostali u životu, morali su sedam puta da se okupaju. Ali ram je bio ponovo postavljen na svoje mesto i saobraćaj na mostu obnovljen.

Preko mosta je na zapadnu obalu krenula pešadija. Pojaviše se nemacki bombarderi. Ovoga puta im je sreća bila naklonjena: avionske bombe su srušile krajnje mo-snice tek obnovljenog mosta. 70 ljudi je bilo odsečeno na malenoj drvenoj platformi na sredini reke. Izgledalo je da im preti neizbežna pogibija. »Junkersi« su leteli prema nezaštićenom, sigurnom plenu. Neki promučurni inžinjerac brzo pojuri na most, pootkida daske sa poda i prebaciih iznad vode.

— Hajde, hajde! — vikao je on, mašući rukom.

Ne gledajući dole, pešaci počeše da pretrčavaju preko spasonosnog mostića. Međutim, inžinjerac je već skidao čizme. Za tren oka pojavi se pored nečije glave, koja se zacrne iznad vode. Puna ratna spremna vukla je nadole pešaka, koji je pao u vodu s mostića. Inžinjerac ga prihvati i dovuče do pličaka. Zatim zapliva prema drugom, trećem...

— Druže komandante! Tenkovi — obradova se Harčevin.

Odozdo, uzvodno, motorni brodić nam je vukao tenkove Musatova natovarene na skelu.

— Ala gura! — začudi se Katukov. — Ko upravlja brodićem, Harčevin?

— Brodar Kovaljski. Pišem predlog da mu se dodeli zvanje Heroja Sovjetskog Saveza. Umesto za petnaest minuta, on pravi krug tamo i natrag za pet-šest. Brodić je sav izrešetan, Kovaljski je već drugu uniformu iscepao da bi zapušio rupe. A što se njega lično tiče, već više od trideset šest sati radi bez sna, neprekidno. Stalno vozi i još nijedanput nije izašao na obalu. Pontone je opravio pod takvom vatrom da smo svi pomislili da neće ostati u životu. Sav je izranjavljen, nema na njemu čitavog mesta, ali neće da napusti svoj brodić. Molim vojni savet da podrži moju preporuku.

— Podržaćemo je. Pozovi i onog heroja, koji je davaljenike spasavao.

Priđe nam inžinjerac.

— Javljam se po Vašem naređenju, druže komandante.

— Prezime, ime, očevo ime?

— Čupin Aleksej Mihailovič.

— Zapiši, Balikove. Koliko si ljudi spasao, druže Čupine?

Osmeh se probi na poplavele usne inžinjerca:

— Šesnaest.

— Podnećemo molbu da ti se dodeli Orden heroja Sovjetskog Saveza.

— Služim Sovjetskom Savezu! — Čupin htede da sačuva ozbiljnost, ali radost mu je neodoljivo izbjijala iz očiju i razvlačila usne u osmeh.

Dadosmo zadatak prispelom Musatovu i krenusmu na prelaz kod Baranuva.

Uz put sam izlagao Katukovu svoje misli.

— Malo odlikujemo inžinjerce. A kakvi su to samo heroji! Pregledao sam izveštaje, prebacuju normu za tri stista pedeset do četiri stotine procenata. I bombarduju ih, i tuku vatrom iz ostalih oružja, dok oni imaju na raspolaganju samo sekire i puške. Sa rada u borbu, iz borbe na rad. Uostalom, teško se i može razlikovati kada je u pitanju rad, a kada borba! Čak se i tenkisti dive njihovoj hrabrosti. Komandant bataljona Ivanov je jednom priznao u mome prisustvu: »Nama iza oklopa preti samo

jedna opasnost — direktan pogodak bombe ili granate, a inžinjerca može da pogodi svaki strelac». Inžinjerci su ponos armije. I kao što je poznato, nemaju pravo da pogreše. Svako ima to pravo, na greškama se, uostalom, učimo, a inžinjerci-mineri to ne mogu sebi da dozvole. I uvek su ti oni po strani i uvek će malo ko reći glasno o njima koju lepu reč.

— Trebalо bi o njima češće pisati u armijskim novinama.

— Tačno. Reći ћу то Vasiliju Smirnovu. Ima dobro perce i kada napiše svi ће pročitati.

— Sekira i ašov su mirnodopska oruđa — odazva se Katukov. — Ali takvog inžinjerijskog rada, kakav je naš, u mirnodopskim uslovima niti ima, niti je moguć. Ovde čoveka smrt goni, požuruje: brže radi, brže. A ko je taj koji se smrti ne boji? Laže svaki onaj koji tvrdi da se ne boji...

Na prelazu preko reke kod Baranuva skele su radile relativno normalno. Katukov pažljivo razgleda tenkove, koji su prebacivani na zapadnu obalu, i naredi da se pozove najstariji oficir po činu ovde na prelazu. Najstariji po činu je bio Jacenko.

— Izvinite što nisam referisao o svome dolasku. Prebacujem brigadu. Pozadinu sam zasad ostavio.

— A čiji su ovo tenkovi?

— Pukovnika Dragunskog.

— Čiji? — podiže Katukov obrve. — Pa, on već odavno nije u našoj armiji, on je sada komandant brigade kod Ribalka.

— Jeste. On je izbio ovde na prelaz i zamolio da ga prebacimo zajedno sa brigadom na zapadnu obalu. Obrni — okreni, ipak je on bivši načelnik štaba naše brigade. Tim pre što su na mostobranu potrebni tenkovi. I ja sam ih prebacio.

— Ali Ribalkova armija treba da se prebacuje levo od nas!

— To mi nije poznato. U mome prisustvu Dragunski je preko radija javio svome komandantu korpusa da je izbio na Vislu u rejonu Baranuva i da se prebacuje na levu obalu. Iz razgovora sam razumeo da se i ostale brigade toga korpusa kreću u istom pravcu.

Katukovljevo lice je izražavalo uznemirenu nedoumicu.

— A gde je Dragunski?

— Prebacio se na onu obalu pre pola sata.

Ipak, nismo bili u stanju da shvatimo kako se to na našim prelazima našla brigada iz 3 tenkovske armije. Požurismo u Drjomovljev štab, koji se nalazio u šumi, nedaleko od Stašuva, otprilike 35 kilometara iza Visle.

Dočeka nas načelnik štaba pukovnik Vorončenko. To je bio kulturni oficir, taktički i operativno pismen, koji je dugo predavao u vojnoj akademiji. U njegovom referisanju ispoljila se ne samo njegova visoka taktička obdarjenost već i dar rođenog predavača. Ja sam se otvoreno naslađivao pukovnikovim govorom: ume čovek da referiše, pa to ti je! Ali je zato Katukov, koji nije bio razmažen takvim govorima, bio nervozan, vrpolio se na svoje mesto i šaputao mi na uvo: »Kako li ga samo Šalin sluša do kraja, a?«

— Budite kraći, kraći — ne mogade najzad da izdrži komandant armije.

— Molim — odgovori Vorončenko i nastavi u istom stilu. Iz njegovog referisanja doznali smo da je brigada Lipatova vodila borbu sa neprijateljevom pešadijom i samohodnom artiljerijom, potiskujući ih lagano na zapad, dok je Gorelovljeva brigada doprla već do šuma u okolini Hmeljnika. Tu je bataljon majora Žukova noću napao nekakve nove nemačke tenkove i zaplenio ih ~~trinaest~~ u ispravnom stanju.

— Gde su tenkovi?

— Na komandnom mestu Gorelova. — Vorončenko pokaza jednu tačku na karti.

— A gde je komandant korpusa?

— Trenutno je tamo.

Upoznavši se sa situacijom, krenusmo na komandno mesto »Prve garde«, pokušavajući da promaknemo neprimećeni od strane velikih vazduhoplovnih formacija, koje su lutale iznad korpusa i tukle svaki pokretni cilj.

Spazivši nas, Gorelov poče užurbano da referiše da je brigada u borbi. Međutim, nije bilo tako jednostavno nasamariti komandanta armije.

— Kako si ti dospeo ovamo? Pa, ti treba da si u bolnici?

Gorelov još jedanput pokuša da izbegne odgovor na neprijatno pitanje.

— Zahvaljujem Vam, druže komandante, što ste uka-zali pomoć mojoj brigadi za vreme forsiranja. Ispričali su mi o tome.

— Zašto ti nisi u bolnici? — Katukovljev glas je po-stao preteći.

— Zar sa takvom jednom ništavnom ogrebotinom da se povlačim po bolnici? Noge idu, glava i ruke rade. — Gorelovljeva glava se tresla posle teške kontuzije, dok mu je ruka visila na zavoju. — Pa da je bar zbog nečega, nego nekakvo malo parče. Visla se forsira, a ja — u bolnici!

On je toliko često ponavljaо reč »bolnica«, kao da je jako uvređen.

Pukovnik Litvjak me pozva ustranu:

— Gorelov je jako neraspoložen zbog svog ranjava-nja. Čim je komandant armije otišao iz brigade, on je odmah kidnuo iz bolnice. Prosto me je preklinjaо da o tome ne referišem. Prvi put vidim Gorelova da se plasi, da se boji slanja u pozadinu. Gotovo me je hvatao za gušu: »Pustite me u nalet.« — »Kuda ćeš?« — pitam ga ja. »Na Krakov. Ili makar na Čenstohov. Ja ћu ga — veli — uzeti u svoje ruke zajedno sa Majkom božjom«.¹⁾ Specijalno sam zbog njega ostao u brigadi, inače ћe on onako mahnit, zajedno sa deda-Ružinom, zaista krenuti u nalet. Gorelov vam je već slao dedu, mnogo mu se prohtelo da upozna Krakov. Na jedvite jade sam uspeo da presret-nem onoga... Jako, jako je neraspoložen...

Katukov je umirivao Gorelova. Ton i obraćanje komandanta armije su bili jednostavni, prijateljski i srdačni:

— Pokaži nam, Voloda, tvoje trofeje.

— Zaplenio ih je komandant bataljona Žukov, i ja sâm ih nisam razgledao kako treba. Ružine, naredi na-čelniku tehničke službe da dotera »tigrove«. Imam u tre-

¹⁾ U poljskom gradu Čenstohovu se nalazi crkva svete Bogorodice. — Prim. prev.

ćem bataljonu posade bez tenkova, zato sam im i dao ove zaplenjene. Dozvolite mi da trofejne tenkove iskoristim u odbrambene svrhe.

— Videćemo — nasmeja se Mihail Jefimovič. — Možda ćemo ih iskoristiti i za nastupanje.

Reč »nastupanje« kao da ošinu Gorelova. Njegovo lice dobi zvaničan izraz i on zauze stav »mirno«, koliko su mu dozvoljavale rana i kontuzija.

— Dozvolite mi da Vam se obratim, druže komandante armije?

Katukov, koji je neposredno pre toga prijateljski s njim razgovarao, začuđeno klimnu glavom u znak sa-glasnosti.

— Pošaljite me u nalet. Dajte mi bilo koji zadatak. Sve će uraditi! Muči me ovo tapkanje — iskreno zaključi Gorelov. — Brigada je na Visli zaostala...

— Sto se tiče naleta, o tome i ne razmišljam, ali ćemo ti dati nov zadatak.

Shvativši da se u ovom trenutku od Katukova ne može ništa više izvući, Gorelov prenese razgovor na zaplenjivanje »čudo« — tenkova.

— Vi znate Volođu Žukova? Odvažan, proračunat i neustrašiv. Vrlo je samoljubiv: ako ga izgrdiš, gotovo se razboli, a ako ga pohvališ, sve mu se čini da je u pitanju greška. Pravi komandant. Ja ga uvek šaljem napred. Odlučili smo da u toku noći zauzmemo ovu ovde tačku — Gorelov pokaza olovkom jedva primetnu zelenu tačku na mrlji, koja je označavala šumu na sekciji. — Pozivam ga i dajem mu zadatak. Čuti. »Zašto čutiš?« — »Dajte mi dvadeset minuta da proučim kartu«. — »Idi, razmisli, dvadeset minuta nisu dvadeset četiri časa«. Malo posle vraća se sa kartom i moli: »Dozvoljavate li mi da unesem korekciju u izvršenje zadatka? Evo ovde, severnije, proći će šumskim putem, a ovim ovde puteljkom spustiću se na jug. Sa ove kote udariće druga grupa. Opaliće zelene rakete i par topovskih metaka, a onda ćemo ih napasti sa obe strane. Na istočnoj i zapadnoj periferiji postaviću po jedan tenk i niko neće umaći«. Duva kroz nos, kosa mu se rasula po čelu, uzbuduje se. Ja se ne uzdržah i rekoh mu: »Vi ste pametna glava«. Krenuo je noću šumom i nagazio na šesnaest tenkova. Nije se zbumio, već sa pu-

nim gasom pravo na njih. Njihove posade su spavale u seoskoj kući. Samo su posade tri tenka uspele da uskoče kroz kapke. Bilo je mračno, ali je Žukov uspeo da vidi, da su tenkovi veliki i nepoznati. Komandovao je: »Udri po gusenicama!« Hteo je da ide nasigurno. I dok su Nemci zauzimali borbeni poredak, naši su im pokidali na tenkovima delove za kretanje. Zaplenjeno ih je trinaest u ispravnom stanju! Saslušavao sam zarobljenike. Govore da su to »kraljevski tigrovi«. Od njih su u Nemačkoj formirana dva bataljona za specijalne zadatke. Ta četa je prva poslata, a danas će stići i ostale.

Na komandno mesto doteraše »lovačke trofeje« maja Žukova. Svi prisutni su radoznalo razgledali novo oružje, s kojim je Hitler već dugo vremena podgreval nadu u pobedu kod svojih vojnika, pokušavajući istovremeno da zaplaši svoje protivnike. Nema šta, tenk je dobar! U njega je bio ugrađen masivan top od 88 milimetara, uz koji je išao vrlo solidan komplet municije — pedesetak granata. Mašina je teška, velika i visoka. Katukova je naročito zapanjio oklop. Čeoni oklop je imao debljinu od 185 milimetara, a onaj sa strane 80 milimetara. Komandant armije otvorio malo kapak i zviznu od čuđenja:

— Bogami, lepa stvarčica! Čak i odozgo se nalazi 30 milimetara. Takvi tenkovi i čitavi da padnu u ruke »tridesetčetvorkama«! Junačina je tvoj Žukov! Neka svi iskoriste njegovo iskustvo. Ovakva zverka se može tući samo u delove za kretanje i u top. Dobar plen, nema tu šta!«

Priđe nam oficir iz štaba:

— Druže komandante! Koverat od načelnika štaba armije.

U kovertu se nalazilo naređenje fronta, koje je glasilo: »Naređujem 1. i 3. gardijskoj armiji i 13. opštevojnoj armiji da zajedničkim udarima razbiju Sandomirsку grupaciju neprijatelja. 1. tenkovska armija i 13. opštevojna armija dužne su da 4. VIII 1944. god. zadaju udarac u pravcu Vlastuv — Stodol — Ožaruv, da razbiju neprijatelja u rejonu Opatuv i da zatim zauzmu Ožaruv«.

Zamisao komandanta fronta bila je jasna: proširiti i učvrstiti mostobran na levoj obali Visle, uzimajući u obzir predstojeće operacije. Zato je bilo neophodno razbiti Sandomirsku grupaciju neprijatelja, koja se nadnela nad našu armiju sa severa. Pravolinijsko nastupanje na zapad zasad je odloženo.

Naređenje štaba fronta probudi u Gorelovu nade. Bio je nestrpljiv:

— Dakle, šta velite, druže komandante? Je li opet u pitanju kakav dobar poslić? Hoćete li me sada pustiti u nalet?

— Ne nalet, već zaokret nadesno.

— Šteta — uzdahnu Gorelov.

— Ti ćeš se kretati upravo na onom krilu koje vrši obuhvat, tako da ćeš ipak imati mali nalet — našali se Mihail Jefimovič, peckajući ga zbog njegove vatrenosti.

Drjomov nas zamoli da odmah odemo u njegov štab, da bismo doneli odluku, a mi krenusmo tamo.

U štabu korpusa pukovnik Vorončenko je referisao da je Šalin molio da odmah po dolasku stupimo u vezu s njim. Mihail Aleksejevič Šalin nam je poslao poruku preko radija: »Front je dozvolio premeštanje štaba na mostobran. Nikitinova operativna grupa je preuzeala na sebe upravljanje.«

— Šta ima novo sa fronta?

— Zasad ništa.

— Šta se čuje o Ribalku?

— U skladu sa sadržajem naređenja fronta, on treba da je na mostobranu. Osim naređenja, ništa drugo mi nije poznato. Harčevin je izvestio da se tenkovi 3. armije prebacuju na prelazu kod Baranuva.

— To nam je poznato, prebacivali su se u našem prisustvu!

— Harčevin referiše da su se posle vašeg odlaska takođe prebacivali.

— Šta, opet?

— Šta, opet?

— Da.

Katukov pozva Vorončenka. Po licu Mihaila Jefimoviča sam shvatio da načelnika štaba korpusa ne čeka ništa dobro.

— Ko Vam dejstvuje na levom krilu?

— Zaštitnice, patrole, izvidnica.

— I šta se tamo dešava?

— Neprijatelj ne ispoljava aktivnost.

— Neprijatelj, neprijatelj — ponovi Katukov podrugljivo. — Ima li tamo naših jedinica?

Vorončenko nije shvatio zbog čega se komandant armije brine, zato nije razumeo ni pitanje.

— Naših tamo nema.

— Ma, ne naših — planu Katukov. — Ko je sused s leve strane? Imate li vezu s njim?

— Zasad nije uspostavljena. Kod mene niko nije dolazio.

— Koliko samo puta treba da učim Vas i Vašeg izviđača Andrijaku? Izviđanje treba vršiti ne samo ispred svog sopstvenog nosa. Izgubiti suseda na levoj strani je nedopustiv propust!

— Preduzeću hitne mere.

Već kroz dva sata kod nas stiže Ribalkov oficir za vezu i mi krenusmo na njegovo komandno mesto. Ribalka sam već odavno poznavao: često sam se sretao s njim u Vrhovnoj komandi i u štabu fronta. Kao i svi tenkisti, veoma sam cenio Pavla Semjonoviča i smatrao ga izvanredno pametnim i talentovanim starešinom. Međutim, pitao sam se, kakav će biti naš novi susret u kritičnom trenutku nastupanja?

— Pozdravljam domaćine mostobrana! Hvala vam za prelaze — radosno nas dočeka čvrsto nabijen čovek. Čitava njegova dobro skrojena figura izražavala je energiju i snagu. Bio je izvanredno dobro raspoložen. — Koliko su samo vremena uštedeli na Visli moji tenkisti! Još jednom vam hvala za prelaze!

— Imate li naređenje fronta?

— Koje?

— Evo, upoznajte se.

Ribalko pročita naređenje, zamisli se, i njegovo veselo raspoloženje ustupi mesto razdraženosti.

— Ne mogu da krenem u nastupanje, armija mi nije prikupljena! Šta imam ovde? Jedan korpus. Da mi je samo da zadržim zauzeti polusektor. Gotovo sve moje jedinice se nalaze istočno od Visle i još se nisu prebacile.

Javiću komandantu fronta da armija nije u celini izbila na Vislu. Ako nam to podje za rukom, obavezno će vam ukazati podršku.

Sada je na Katukova došao red da se razdraži. Zar zbilja Ribalko nije u stanju da nam ukaže bilo kakvu pomoć?

— Preuzmite makar jedan deo mostobrana.

— I što se tiče mostobrana ništa ne mogu da obećam. Sve zavisi od toga da li će pristići moje jedinice. Rado bih u raj, ali šta mogu kad sam grešnik! Mislio sam da će večeras sve okupiti, međutim, korpusi su mi se zadržali na istočnoj obali. Vode borbu. Odnekud se pojавio neprijatelj i dobro me koknuo u bok...

— A po kojoj marš-ruti su se kretali vaši korpusi? — zainteresovao se Katukov.

— Ovaj, znaš, bili smo doneli odluku da do kraja iskoristimo vaš uspeh. Kretali smo se prema vašim prelazima.

— Pa, trebalo je da vi dejstvujete levo od nas, da idete na Melec! To znači da je u tom pojasu ostao neprijatelj?

— Ispada tako — raširi ruke Pavel Semjonovič. — Mislili smo da uradimo najbolje što je moguće: da posle forsiranja reke skrenemo nalevo. I vama bi onda bilo veselije. Jako primamljiv manevr! Ali nanjušili su nešto, gadovi...

Požurih da prekinem neprijatnu posetu, jer sam primetio da se u Mihailu Jefimoviču sve kuva. Pokazalo se da su najgore bojazni Katukova bile opravdane: levi bok 1. tenkovske armije bio je opasno ogoljen.

Nije zgodno ponavljati ono što je u kolima Mihail Jefimovič uputio na Ribalkovu adresu. Ali kada su stigle vesti od generala Puhova, situacija nam se učinila još teža. Nije nam pošlo za rukom da lično uspostavimo vezu s njim, jer se on nalazio s one strane reke, na istočnoj obali. Ali sa svoga komandnog mesta Nikolaj Pavlovič nam je javio preko radija da neprijatelj besno napada zdesna njegove jedinice i to iz utvrđenja koja se nalaze ispred mosta. »Ne mogu da se pregrupišem i prebacim. Nisam spremjan za sutrašnje nastupanje.«

Sada je naš front podsećao na jezik, isplažen iz Zapadne Ukrajine u pravcu Visle; toliko je uzan bio njegov vrh, koji je presekao reku u rejonu Baranuva. Iskoristivši to, Balk je borbom vezao na našoj istočnoj obali glavninu snaga armija pod komandom Ribalka i Puhova. Ribalka — na južnom, levom krilu, a Puhova — na desnom.

— Šta ćemo sad? — glasno je razmišljao Katukov. I, ne sačekavši odgovor, nastavi: — Izvršiti naređenje fronta!

Tamo, gde je po proračunu komande fronta trebalo da nastupaju tri armije, morala je da vrši ofanzivu samo naša jedna. Otpočele su pripreme za predstojeću tešku operaciju.

•

Šalin je već stigao da razmesti svoj štab u šumici, zapadno od Baranuva. Ali Balk nije želeo da nam dâ ni trenutak predaha. Nisu ga uzalud prozvali »Kad se tuče, nek' se tuče!« Tek što je pao mrak, tenkovi i samohodni topovi 4. nemačke armije se probiše iz rejona Kopšivnice i opkoliše našu šumicu. Probivši se puteljcima u dubinu šumice Nemci otvorile artiljerijsku i mitraljesku vatru. Štab je morao da se zavuče u uzane, nabrzinu iskopane zaštitne roviće. A i njih nije bilo dovoljno: u zaštitni rov predviđen za dvojicu, zavlaćila su se trojica. U našem zaštitnom rovu je bilo naročito tesno: prekoputa mene sede Konjkov, koji je zbog svojih dimenzija zauzimao znatno više mesta od predviđene »norme«, dok mu se u krilo strpac takođe prilično pokrupnji Žuravlјov. Ja sam, pak, držao u krilu telefon i pokušavao da uspostavim vezu sa jedinicama. Ali linija je uskoro bila prekinuta. Zrna i parčići granata su leteli iznad samih naših glava. Protivnički avioni, koji su leteli prema prelazima na reci, pravili su krug upravo iznad nas, i odozdo je izgledalo kao da je čitav tovar bombi namenjen štabu. Mnogi »junkersi« su zbacivali fugasne bombe, ne doletevši do skele, i te bombe su padale upravo u naš rejon. Radio-veza je bila jedina nit koja je povezivala štab i armiju. I da mi je samo znati zašto nismo isturili štab u neposrednu bližinu brigada! Uostalom, ko bi ih i stigao! Izvirujući iza

Žuravljevih leđa, Konjkov je pokušavao da mi poveza-
no referiše o stanju naše pozadine, o njenom razmeštaju:
 bombe su bombe, ali štab mora da radi!

— Radiogram za vas — promuklo je dahtao neko
pored samog uva. Radista dopuza do zaštitnog rova. Za-
klonivši se šatorskim krilom i osvetlivši baterijom pro-
čitah radiogram, u kome se naređivalo meni i Žuravljuvu
da u 10 časova izjutra budemo u štabu fronta na saveto-
vanju. Ko zna šta li će biti s nama do sutra izjutra u 10
sati. Telegram je bio izmazan nečim tamnim i lepljivim.

— Šta je to, krv?

— Da, izvinite, curi iz ranice. — Rekavši to, radist
napravi pokret, da bi otpuzao natrag do svojih kola.

— Gde ćeš? Iskrvarićeš! Tamo je ostao onaj drugi!

— On je poginuo. Treba što pre da sam tamo! Iz
Bojkove brigade javljaju... — on ne završi i izgubi svest.
Žuravljev iskoči iz rova da pozove lekarskog pomoćnika,
ali ovoga nije bilo. Aleksej Jegorovič uvuče ranjenika u
rov i tamo ga previ: u zaštitnom rovu nas je već bilo
četvoro.

Tek pred zoru, kada je prispeli bataljon Ivanova (iz
brigade Gusakovskog) spasao situaciju štaba armije, do-
bili smo izveštaje, koje je Bojko pokušavao da nam
prenese.

Balk je uspeo da koncentriše na jugu, u rejonu Me-
leca, jaku grupu, u čijem su se sastavu nalazile 23. i 24.
tenkovska divizija. Na severu, pak, pojačao je i 42. ar-
mijski korpus. Zamisao nemačkog generala se sastojala
u ovome: da koncentrisanim udarom u bokove sovjetskih
trupa u rejonu fronta forsiranja na našoj istočnoj obali
odseče nas na mostobranu i da nas uništi.

Bojkov jučerašnji noćni napad mogao je samo da
odloži, a ne i da onemogući tu operaciju. 3. avgusta uveče
ogromne protivničke snage navalile su na Bojkovu bri-
gadu, koja se još uvek nalazila u Kuljbuševu.

»Lukavi Mitrij« je i ovoga puta opravdao svoj na-
dimak. Saznavši da glavnina protivničkih snaga kreće,
kako je i predvideo Katukov, direktno na mestaće Kulj-
bušev, on je naredio da se svi tenkovi postave u zasedu.
Tenkovska brigada se rasplinula po stogovima i plastovi-

ma. Neprijateljska izvidnica, prodefilovavši ulicama, saopštila je svojoj komandi da je Kuljbušev prazno i da su ga sovjetske jedinice napustile.

Potresajući svojom tutnjavom pločnik, kolone tenkova sa kukastim krstom prošle su kroz zauzeti grad. Na severnoj periferiji dočekala ih je neočekivana prepreka — gusta dimna zavesa. Nemački vozači su povećali brzinu, trudeći se da što pre prođu neprijatni rejon. A po izlasku iz dima u zasedi su ih čekali Bojkovi topovi i tenkovi. Oslepljeni i ošamućeni od naših hemičara, komandiri neprijateljskih tenkova još nisu uspevali da shvate situaciju, a već bi precizan hitac iz topa odnosio kupolu ili kidao gusenicu. Više od trideset buktinja je osvetlilo periferiju poljskog provincijskog mestašca. Preostali tenkovi su u panici ustuknuli pojurili nazad ulicama Kuljbuševa. I tada su po njima ispod sena, iza drveta, iza šupa raspalili topovi tenkova u zasedi: bokovi neprijateljskih mašina postali su izvanredno pogodna meta. Neprijatelj je kao oparen odskočio od Kuljbuševa.

Ali snage su bile suviše nejednake. Neprijatelj je shvatio svoju grešku, izvršio pregrupisanje snaga i krenuo u nov napad zapadno od Kuljbuševa, prilazeći samim prelazima kod Baranuva. Bojko se našao u uzanom koridoru, braneći se poslednjim snagama od sve tešnjeg obruča dveju tenkovskih divizija. U tom kritičnom momentu spasli su nas korupsi Ribalkove armije, koji su još uvek bili na istočnoj obali. Oni su pravo sa marša uleteli u borbu sa neprijateljem, koji je već prišao Baranuvu, uspevši da ga odbace na jug. Front forsiranja je proširen na 35 kilometara. Odmah smo počeli lakše da dišemo. Braća tenkisti iz Ribalkove armije spasli su nas od opkoljavanja. Dokusurivanje i uništavanje nemačke grupe palo je u deo opštevojnoj armiji generala Žadova, koju je front prebačio ovamo specijalno u tu svrhu.

*

Ali radost pobede uskoro je ustupila mesto novoj brizi. Valjalo je požuriti u štab fronta.

Naša kola su uspela da se provuku u kratkom prekidu vatre i trećom brzinom su pojurila prema prelazu. Žu-

ravlјov je sa zadovoljstvom pogledao na sat: s obzirom na ovakvu brzinu, nismo kasnili sa dolaskom na određeno mesto.

Ali Aleksej Jegorovič nije uzeo u obzir teškoće oko prebacivanja preko reke. Već više od četrdeset osam sati neprijateljska avijacija nije napuštala nebo iznad prelaza i već više od četrdeset osam sati protivavionci iz divizije Kaminskog nisu se odvajali od nišana svojih topova. Na prilazu reci prekinulo se kretanje vozila: prispeala grupa neprijateljskih aviona podelila se, po običaju, na dva dela: »Ju-88« su tukli prelaz, a »meseri« iz obezbeđenja su kružili nad »nebeskom artiljerijom«. Jedan za drugim su se smenjivali u pikiranju i sa strane je to ličilo na gigantsku cirkusku atrakciju »leteći točak«. Svi su žurili da se sakriju, da se zakopaju, da »poljube« rođenu majčicu — zemlju. Čak su i neustrašivi inžinjeri za svaki slučaj zaronili u vodu. Jedino protivavionci nisu napuštali svoja mesta i, munjevito se vrteći na svojim sedištima, štitili su drugove po oružju.

U najnižoj tački leta ispod krila »mesera« su se otkidali pljosnati sanduci — kaseta. Iznad zemlje su se otvarali i na protivavionske baterije su padale stotine sitnih bombica, koje su svojim dejstvom zahvatale veliku površinu. Iako sam i sâm bivši artiljerac, moglo bi se reći da sam prvi put u punoj meri osetio heroizam nezapaženog brata »boga rata« — protivavionca. Ako ćemo pravu, proslavljeni artiljeri obične poljske artiljerije se, po pravilu, zaklanjaju u rovovima, pa čak i topovi za neposredno gađanje, pružaju borcu štit-oklopljen zaklon od metaka. Protivavionce, pak, štiti od fugasnih bombi i metaka jedan jedini oklop — njihovi šlemovi. S njima oni štite naše nebo, ali u slučaju potrebe cevi topova se mogu postaviti horizontalno i tada neprijateljski tenkovi na svojoj koži osete snagu boraca protivavionske artiljerije...

Najzad su vozila mogla da nastave put. Avioni su odleteli i nastalo je čudo neviđeno — nekoliko minuta bez bombardovanja. Našavši se na obali, sopstvenim očima smo videli sliku iz »jevandelja«: po vodi su se kretali vojnici i vozila. Da, da, baš po vodi! Istina, noge i gume su plitko utanjale, ali su se ljudi osećali potpuno sigurno. Duž kolone su se lepršale zastavice i bujica kamiona je

tekla prema frontu tako sigurno kao da se ispod nje nije nalazila dubina od četiri metra, već čvrsto tlo.

Mora biti da je oficir-saobraćajac zapazio naše čudeđe-nje, jer nam pride, salutira i raportira:

— Sagrađen je podvodni most.

— Ko je to smislio?

— Inicijativa Šhijana. — Rekavši to, saobraćajac pri-meti sa odobravanjem: — Pametan je on!

Stupismo u vezu sa načelnikom štaba inžinjerijskih jedinica Šhijanom, koji se nalazio na suprotnoj obali, i zamolismo Artasa Pavlovića da malo zadrži bujicu sa one strane: trebalo je što pre izvući ranjenike. Kada su na podvodni most naišla sanitetska vozila i naša »emka«,¹⁾ brižljivi hemičari pustiše još »dima«. Ali samo što su prednji točkovi našeg automobila ispuzali na blago nag-nutu desnu obalu, razleže se otegnuta komanda protiva-vionaca: »Vazduh!« i kroz dimnu zavesu se probiše nove bombe, zapljušnuvši točkove vodoskocima mlazeva.

Pritrča nam crnpurast čovek sa brčićima — Šhijan. Temperamentno sevajući crnim očima, on nam ispriča da se neprijatelj, koji je noćas navaljivao na Bojka, probio gotovo do samog Baranuva i da je razorio mostove. »A i ovo je reka da bog sačuva! Dvadeset tri puta su mostovi razarani za nedelju dana! Sve smo ponovo podigli! Voleo bih da vidim civilne inžinjerce — Šhijan je već zaboravio civilni leksikon — koliko će meseci graditi jedan most preko Visle! Sagradiće ga za godinu dana, a onda će no-vine da donesu snimke — podvig rada! A mi smo za pola dana podigli most, koji može da stoji dvadeset godina!«

Šhijan ne stiže da završi himnu čvrstini i dugoveč-nosti svoga mosta. Zalutale bombe pogodiše mosnice i pored jedne, i druge obale. Vozila sa ranjenicima ostadoše nepomična na sredini reke; čelno vozilo je već ušlo točkovima u vodu, ali je uspelo da se nekako zakači i zau-stavi. Mnoge inžinjerce je vazdušni talas zbacio u vodu. Sada su oni žurno veslali prema mestu, gde su komadi izlomljene ograde označavali most.

¹⁾ »Emka« — sovjetski »džip«.

— Izvinite, dozvolite mi da se udaljim — obrati nam se Šhijan. — Odmah će poslati motorne brodiće.

Posle toga desetar Kovaljski i ostali drugovi pojuriše prema mestu nesreće da spasavaju ranjenike ...

* ✓

Na zasedanju Vojnog saveta fronta upoznati smo sa dokumentima o tome kakvu liniju treba da sprovodimo u Poljskoj u vezi sa držanjem naših trupa. Najpre nam pročitaše izjavu Narodnog komesarijata za inostrane poslove o odnosima između SSSR i Poljske. U tom dokumentu su u nekim dvadesetak redaka bili izloženi odgovori na pitanja koja su uznemiravala front: 1. Sovjetske trupe su odlučno rešene da razbiju neprijateljske nemačke armije! 2. Poljska će biti obnovljena kao nezavisna jača demokratska država; 3. Sovjetska vlada se odnosi prema njoj kao prema prijateljskoj suverenoj državi i nema nameru da na njenoj teritoriji uspostavlja sopstvenu administraciju.

Zatim je maršal Konjev dao reč Vandi Vasiljevskoj. U to vreme poznata poljska književnica je bila zamenik predsednika Poljskog komiteta nacionalnog oslobođenja, to jest, zamenik predsednika privremene vlade poljske republike. Jacenko mi je već referisao da je Vandino ime davalо veliki autoritet Komitetu oslobođenja. »Nju mi dobro poznajemo« — govorili su Poljaci. Posle govora Vande u Jaroslavu, naglo je porasla aktivnost lokalnog stanovništva u poslu oko organizacije vlasti. Iste takve informacije smo dobijali i od drugih oficira. U klasnoј borbi, koja se razbuktala u Poljskoj, autoritet Vasiljevske kao književnice, koja se godinama borila svojim perom protiv hitlerizma, predstavljaо je ozbiljnu političku snagu. Nisu uzalud neprijateljski elementi već počinjali provokativne napade protiv nje.

Vasiljevska pročita manifest, koji je izdao Komitet oslobođenja.

Osećali smo da u svetskoj istoriji nastaje preokret. Za trenutak je promakla ispred naših očiju budućnost Evrope.

— Ustajte u borbu za veličinu Poljske, za vraćanje majci — otadžbini davnašnjeg poljskog Primorja i Opolske Slezije, za Istočnu Prusku, za poljske pogranične stubove na Odri! — zvučao je Vandin glas.

— Da bi se ubrzalo obnavljanje države i da bi se zadovoljila večna težnja poljskog seljaštva za zemljom, Poljski komitet nacionalnog oslobođenja će na oslobođenoj teritoriji bez odlaganja pristupiti sprovodenju široke agrarne reforme — nastavljala je da čita Vasiljevska.

Naši tenkovi, koji su išli na zapad, donosili su ne samo oslobođenje od fašističkog ropstva: na razvalinama Trećeg rajha narodi su počinjali da ostvaruju maštanja o zemlji i pravičnosti.

Završivši čitanje, Vanda je prešla na obaveštenja o situaciji u zemlji. Na terenu se razbuktavala borba partija za vlast: bilo ih je nekoliko desetina. Agenti londonske emigrantske vlade organizovali su masovnu sabotažu činovnika. U zemlji je vladala skupoća, nije bilo dovoljno životnih namirnica. Kriminalni elementi su vršili masovne pljačke i ubistva. »Naročito je aktivan ataman „Zlatna ručica“ — osmehnu se Vasiljevska. Među prisutnima na sastanku se razleže smeh: svi su se sećali naše »kraljice Odese Sonje«. Vanda je molila da se pojača budnost i da se banke i trgovine brižljivo čuvaju od bandita. Drugu molbu predstavnika poljske vlade bilo je teže ispuniti: trebalo je, po mogućству, sačuvati na oslobođenoj teritoriji zgrade, fabrike, zavode — imovinu nove države. Treća molba je bila da se organizuje pomoć u propagandnom radu. Poljskog seljaka je magarčio ne samo Gebels već isto tako i Pilsudski s Mikolajčikom. Za neprosvećene ljude reči »sovjetizacija«, »kolektivizacija« predstavljale su strašnog bauka, a sovjetske ljude mnogi su smatrali praistorijskim varvarima, maltene sa rogovima na glavi i kamama u zubima.

— Pomozite nam da uklonimo te predrasude: organizujte prikazivanje sovjetskih filmova za stanovništvo, priredite koncerte vaših ansambala. Jer naš narod je divan, slobodoljubiv, hrabar! On je dostojan vašeg prijateljstva!

Vanda je govorila ponosno, oči su joj sevale, a glas imao mušku čvrstinu.

— Na mitinzima muškarci prosto ne mogu da dođu na red sa svojim molbama da budu primljeni u vojsku, dok ih žene još i podstiču! U kjeleckom vojvodstvu, u koje će da uđe Crvena armija, vi ćete videti naše partizane. Izvrsno ratuju! Na nesreću, među poljskim političarima uvek je bilo sitnih avanturista i aferaša. Sada su ti nadri-političari otpočeli ustanak u Varšavi, ne usaglasivši svoj ustanak sa sovjetskom komandom. Oni su iskoristili poverenje patriota, koji su uzeli oružje u ruke, i zagazili u taj nepripremljeni ustanak. Ali, bilo kako bilo, sada se u Varšavi vodi borba sa fašistima i patriotima treba ukazati pomoć: to je naša poslednja molba.

Maršal Konjev ustade i u ime sovjetske komande obeća da će uložiti sve napore da bi se ispunile molbe Poljskog komiteta nacionalnog oslobođenja.

Posle zasedanja održan je svečani ručak. Meni i Žuravljovu je bilo prijatno što je maršal Konjev podigao prvu zdravicu za »prvu tenkovsku gardu«, za one »koji su prvi prešli Vislu«. Meni je uručen orden Bogdana Hmeljnickog za oslobođenje Ukrajine; taj isti orden dobili su i drugi rukovodioci naše armije.

Sa savetovanja u štabu fronta krenusmo na savetovanje političkih radnika iz pozadine naše armije. Oni su me upoznali sa novim konkretnim činjenicama, koje su mi stvorile sliku klasne borbe u Poljskoj. Ispostavilo se da banditima nisu zapale za oko samo trgovine i banke, već i katoličke crkve. Maskirani ljudi su vezivali katoličke popove i spaljivali maticne knjige: na taj način razbojnici su pokušavali da onemoguće regrutovanje u »Vojsko Poljskoje«. Kriminal se na naše oči slivao sa reakcijom! Partija »Vuzet« je pretila smrtnom kaznom seljacima koji uzmu veleposedničku zemlju! na čelu te partije nalazili su se krupni zemljoposednici. Komplikovana, nemirna situacija podsećala me je na mladičke godine u Ukrajini, koju je bila zahvatila revolucija: one iste »baćke«*) — »idejni« pljačkaši, ona ista borba za zemlju. »Budnost i promišljena propaganda — to je ono što treba da bude u centru pažnje svih nas« — tako sam završio svoj govor na savetovanju.

*) Banditski atamani. — *Prim. prev.*

Na ulici pored naše »emke« spazismo zaustavljeno sanitetsko vozilo. Odande je, hramajući, gotovo trčao čovek u bolničkom mantilu, sa širokim plavim papučama koje su spadale sa njegovih nogu u energičnom hodu. Glava mu je bila tako pokrivena zavojem da s mukom prepoznadoh Podgorbunskog. Izraz njegovog lica je bio isti, kao kada je u Jaroslavu podigao buku zbog ubijanja žena.

— Otkud ti ovde?

— Važnim društvenim poslom! — na to će Podgorbunski. — Peću Močalova i poljskog komesara, vašeg prijatelja, ubijaju pozadinci.

— Kako to ubijaju? Čime?

Crte na licu komandanta pozadine Konjkova se zaoštriše, a obrazi pobeleše.

— Šrapnelom! — Primetivši da Konjkov nikako ne može da shvati o čemu se radi, Volođa objasni: — Pa, kašom i kiselim ščiom! I crnim hlebom! Pa, oni su ranjeni u stomak!

To je bilo van zdrave pameti i toliko nemoguć događaj za našu armiju da u prvi mah posumnjah u tačnost obaveštenja nadasve poštenog izviđača.

— Odakle je to tebi poznato?

— Peća Močalov noćas samo što nije bogu dušu dao. Hvala bogu, sestra mu nije dala da večera, sačuvala ga je. Ne uz nemiravajte se, informacija je tačna, konsultovao sam se sa svojim lekarom. Svi potrebni dokumenti su u našim rukama! Evo dijete, koju je prepisao lekar, a evo jelovnika čime ih hrani kuvar! Ima i smrtnih slučajeva kod njih na odeljenju! . . .

— Gde je lekar?

U meni se sve kuvalo od besa: kao za pakost došlo je do takvog jednog bezobrazluka i kao pride Peća Močalov i Jaša Kinaš teško ranjeni!

— Odmah ću vam dovući lekara!

Kroz četvrt sata Volođa doveze postarijeg čoveka u belom mantilu. Mora biti da je među njima već došlo do objašnjavanja jer je lekar imao mrtvačku boju lica, dok su mu usne i ruke nezadrživo drhtale. Još se vozilo nije

čestito ni zaustavilo a Podgorbunski iskoči iz njega i predstavi nam lekara, čvrsto ga držeći za ruku.

— Referiši, dijetalni nitkove, kako se u tvojoj mrtvačnici spravljuje recepti? Kako ljudi dijetom šaljete u grob? Referiš!

Lekar je samo bespomoćno micao usnama.

— Kod mene su svi oni stomačni na dijeti — procedi on najzad.

— Na ovakvoj? — Konjkov samo što ne zakači beli lekarev nos hartijom, na kojoj je bio ispisani jelovnik. — Kome ja isporučujem namirnice za dijetalnu ishranu? Za vas ili za ranjene u stomak?

— Sve njima dajemo, apsolutno sve što je predviđeno za ranjene u predelu stomaka.

— Ne slušajte tog čoravog šonju, on samo papiriće ume da ispisuje! A kontrole nema! On lično ne krade, ali zato kuvar i bolnički intendant prave takav biznis da čoveku parnet stane! — Volođa čak i zviznu. — Namirnica u magacinu koliko ti duša hoće, dijeta prepisana, a ranjenicima tri puta dnevno pokazuju »šipak« kiselim kupsom.

Podgorbunski iznenada, zauze stav »mirno«:

— Molim da me izvinite ako sam ispoljio nesuzdržanost ili sam rekao nešto što nije trebalo da kažem. Jutros sam razgovarao sa poljskim komesarom, ispričao mi je o komsomolskim ilegalcima, o svojoj mladosti. Setio sam se oca! Zamalo što nisam zaplakao na sav glas: takvom jednom čoveku, i to možda u poslednjim časovima života, svakojaka pogana šuša izvlači zalogaj iz usta. Ni ljudski da nahrane nisu u stanju! Da mi nije partijske knjižice, postreljaо bih sve te »dijetlopove«.

Tu na licu mesta odredili smo sastav komisije, koja je kroz nekoliko dana proverila i potvrdila izveštaj Podgorbunskog. Ratni vojni sud je izrekao intendantu deset godina i on je kao običan vojnik upućen u kazneni bataljon. Nisu izmakli kazni ni pokrovitelji lopova i obmanjivača — upravnik i komesar bolnice.

Ali to se dogodilo kasnije. Tada, pak, završivši sa neočekivanim problemom, krenuh ka svojim kolima.

— Može li još jedno pitanje? Privatna stvar. — Volođino lice je izražavalo očajničku rešenost i bol. U narodu

se takav izraz na licu označava rečima »neka bude šta bude«. — Nemojte slučajno pomisliti da ovo činim zaoabilazeći niže instance. Pokušavao sam da rešim to pitanje preko perioničkog odreda, ali mi oni umesto Anje nude svoja srca.

— Čekaj! Nemoj tako brzo! Koje Anje?

— Umesto Anje Beljakove, iz perioničkog odreda. Ima više od godine dana kako mi je zamakla za oko. Zavoleo sam je za jedan dan i odlučio: ovo je moja žena. A i ona kao da me je zavolela. A onda su joj nalagali kako je varam. Vele, on je oficir, heroj Sovjetskog Saveza, šta će njemu seljanka. Hoće da se na frontu provede na matroski način, a onda će da je ostavi. Napričali su joj svašta u tom smislu. Da znate da postoje takvi ljudi, druže generale! A ona je ponosna! Da znate samo koliko je ponosna! Čak ne želi ni da se vidimo. Vratila je sva moja pisma i poklone. »Ti si« — veli — »ženskarоš«. Ja joj prilazim kao sovjetskoj ženi, iskreno, a ona — ne veruje. Obratio sam se potpukovniku Žerdjevu, načelniku političkog odeljenja pozadine. Ni on mi nije mogao da pomogne. Sada se vama obraćam. Ona nanosi frontu direktnu štetu. Rane nikako da mi zarastu, izviđači su prinuđeni da ratuju bez mene.

— Ti čuješ svaku treću reč. A ne možeš ni da se krećeš kako treba.

— Pa, ja to od muke. Ništa ne pomaže, ni lekovi, ni lekari. Umreću bez nje.

— A Anja će te izlečiti?

— Anja? Pa, Anja je za mene sve! Spasite mi život, pomožite mi da bude moja žena! Ja sam je u pismima već nazivao dragom ženom, samo da bi mi verovala. Evo, uzmite pisma, u njima je sve napisano.

Shvatam da će se čitalac osmehnuti Volodinoj naivnosti. Šta može da uradi bilo koji starešina sa takvom jednom nepokornom stvari kao što je devojačko srce? Ali armija je bila u Volodinom životu siročeta prvi dom, prva porodica, i kao što uvređena deca trče da traže zaštitu i pomoć od oca i majke, tako je i Voloda krenuo »po instancama« da moli za pomoć starijih drugova. A i koga bi drugog? Tada mi to nije bilo smešno. Volodina usta, iskrivljena pod zavojima, tvrdoglavu su ponavljala: »Bez

Anje ču umreti». Niko ne može poverovati da proslavljeni izviđač, heroj, može da umire od ljubavi, ali ja sam ga video tada kako izgleda i verovao mu. U životu se dešavaju takve stvari, koje nije u stanju da izmisli ni najveći fantazer. Zato ja i Žuravlјov krenusmo u perionički odred.

Uz put smo prelistavali listiće, s ljubavlju išarane olovkama u boji. Raznovrsno cveće pokrivalo je svako slobodno mesto na hartiji: očigledno, ono je trebalo da pomogne Anji da shvati snagu osećanja Podgorbunskog.

Prvo pismo je bilo datirano 5. decembra 1943. godine. Volođina duša je bila, kao što je nekada rečeno, »prepuna lirskog uzbuđenja« i zato je on njenu nervoznu naštimo-vanost mogao da izrazi samo stihovima:

*Setih se tebe i rastužih se malo,
Setih se očica i usana tvojih.
Sve misli, nade i osećanja moja,
Uzeo mi je frontovski put.*

*Koliko je samo patnji i nevolje narodne,
Koliko je razorenog sela i gradova.
More, ogromno tužno more
Krvlju je proliveno do samoga kraja.
Koliko sam samo prepatio ...*

Na tome mestu stihovi su se prekidali i dalje nije bilo čak ni potpisa. Po svemu sudeći, Volođa je izlio sve što mu je ležalo na srcu, nadahnuće je presahlo i svoj prvi nezavršeni poetski ogled on je takav kakav je poslao najdražem biću.

Drugo pismo je od 20. decembra 1943. godine.
»Zdravo, Anja!

Sedajući da pišem ovo pismo morao sam mnogo da porazmislim. Kako čovek može da se navikne na čoveka, mada se, možda, neće više sresti s njim. Ali nama se to neće desiti i ne sme se desiti, nama je suđeno da se sret-nemo, o tome govori prošlost našeg života. Naravno, Anja, ti mi oprosti što ti tako strašno pišem, ali ja ti pišem čiste duše. Naravno, tebi izgleda čudno što smo se mi za tako kratko vreme tako čvrsto sprijateljili. Čak sam se i ja začudio, pošto sličnih slučajeva nije nikada bilo u mo-mu životu, a ovaj je, sigurno, i prvi, i poslednji. Ljubim te. Volođa.«

Navodim izvode iz tih pisama, ne menjajući ni jednu jedinu reč; jedino sam izvršio skraćivanje i ponegde stavlja znake interpunkcije, s kojima Voloda nije bio u bogzna kakvim odnosima. Neka se pred čitaocem otvorí čista duša njihovog autora isto onako kao što se nekada i meni otkrila.

»1. januar 1944. godine. Front.

... Anja, ipak mi je krivo, za sve vreme nisam dobio od tebe još ni jedno pismo. Za isto vreme sam ti napisao tri. Ako te mrzi da daješ odgovore, onda napiši bez uviđanja, ja neću pisati, to će biti mnogo lakše i tebi i meni. Da, Anja, možeš da mi čestitaš na visokom vladinom odlikovanju — heroj Sovjetskog Saveza. To je za poslednje borbe, za zauzeće Kazatina.«

Evo i prva mladalačka svađa, prva uvreda! Ista ona kva kao i kod hiljada drugih, kao i kod svih u mладости: zašto ne pišeš? Kao da ne vitla smrt iznad njihovih glava, spremna da svojim kandžama zgrabi tek rođenu ljubav. Uz pismo je bilo priloženo i »Obrazloženje predloga da se dodeli zvanje Heroja Sovjetskog Saveza gardijskom kapetanu Vladimиру Nikolajeviću Podgorbunskom«. Bilo je mnogo tačaka u »Obrazloženju«, ali se moje oči zaustaviše na onoj, gde se govorilo o Kazatinu: »28. XII 1943. god. Podgorbunski je prvi prodro sa izviđačkom grupom u Kazatin, izazvao paniku u neprijateljskoj pozadini, odsekao kolonu vozila, uništio oko 60 automobila, ne dozvoljavajući neprijatelju da evakuiše svoju pozadinu iz grada Kazatina. Bio je zarobljen visoki funkcioner nemačke kontraobaveštajne službe, izviđačka grupa je uništila oko 200 vojnika i oficira. Komandant jedinice Usmanov.«

Evo i svakodnevnog frontovskog života: razlupani topovi, uništen neprijatelj, zarobljeni gestapovac. A povrh svega — ono večno ljudsko: Anja, zašto ne pišeš?

»15. mart 1944. god.

... Da, pre neki dan sam dobio pismo iz vašeg odreda od nekakve Lile. Ona piše da se moli bogu za mene, nego ti joj poruči da nemam hartije, a ruka neće da mi piše odgovor na njen pismo i neka — džabe ne muči

svoje srce, inače će ga toliko izmučiti da će ono da se osuši. A momci ne vole devojke sa uvelim srcem i zato neka ona sačuva svoje srce za nekog drugog. A Ninku dobro izgrdi umesto mene da više ne daje adrese i da više ne bude dobrotvorka i meni i tebi...«

Sutra se nestrpljivi Volođa već uvredio na Anjino čutanje.

»6. mart.

Anja! Ti treba da znaš koliko su mi draga tvoja pisma i sa kakvim ih nestrpljenjem očekujem. Kada nema pisma, neka knedla mi se penje u grlo i počinje da me guši. Srećno sam stigao i posle izvršenja jednog malog zadatka nešto se razboleo. Sada mi je već bolje, ustajem, krećem se, istina, hramljem pomalo, ali to će uskoro sve proći, možeš biti mirna...«

»8. april 1944. godine. Bolnica.

Anja, nalazim se sada u bolnici. Dobro se osećam, istina, na jedno uho slabo čujem, inače, sve, ostalo je u redu..«

»9 april 1944. godine. Bolnica

Zdarvo, draga Anja!

Oprosti, naravno, što sam krio od tebe i napisao da sam lako bolestan. Da, kontuzovan sam, oba uha su mi jako povređena, ali čujem. Uz to, još imam mali potres mozga. Poslao sam ti mnogo pisama. Nadam se da ćeš i ti meni pisati češće, inače ću propasti od misli... .

Ljubim te. Tvoj Volođa..«

»4. maj 1944. godine. Front.

Anja, Prvi maj sam dočekao vrlo dobro. Zapalio sam Nemcima jedan top i uništio sto pedeset vojnika i oficira. Sada se odmaram, pomalo sam bolestan, ušinuo sam obe noge i bok, ali se vrlo dobro osećam..«

»18. jun 1944. godine. Front.

Zdravo, draga moja ženo Anja!

Kada bi ti samo znala kako je teško kada nema vesti od voljenog prijatelja, ti bi onda shvatila kolika mi težina pritiska dušu i srce . . .

Ljubim te.

Tvoj muž Vladimir.«

Pročitavši tih nekoliko redova, ja se isprva zgranuh: »žena«, »tvoj muž«. Ali se zatim setih naivnog načina na koji je Volođa ubedivao Anju u svoju vernost: on je počeo da je naziva ženom. Međutim, izgleda da je time samo zaplašio tu plašljivu devojku.

I, najzad, poslednje pisamce, još neposlato, datirano juče:

»Dragoj ženi Anji,

Anja, morao sam da se sretnem sa vašim odredom . . . Moram da ti bez uvijanja postavim jedno pitanje: ako me ne ceniš, nego veruješ raznoraznim ženskim spletkama, onda je bolje da veruješ njima, a ne meni. Kada bi ti samo znala šta mi je sve prošlo kroz glavu u trenutku kada sam došao kod vas i našao vas negde u šumi, radujući se što će se naći s tobom, u tim minutima koji su mi toliko dragi. Ali sve je ispalo naopako. U borbi još nikad nisam preživeo ono što sam preživeo tamo kod vas. Baciti takvu klevetu na mene, kakvu ti bacaš, tim pre što ti sama ubijaš sebe, a u isto vreme ubijaš i mene tuđim pričama. Ipak, dužna si da mi sve otvoreno napišeš i isteraš stvari na čistinu. Na kraju krajeva, dužna si da shvatiš da sve to za mene znači samo pogibiju, koju ti, sigurno, hoćeš da bi me se rešila.«

Naravno, on ju je prosto uplašio svojom vatrenošću. Devojka je, očigledno, bila stidljiva, plašljiva i čista, kao i sam Volođa. Njegova neobuzdana strast samo je uzne-mirila njenu spokojnu dušu. Došaptavanja iskusnih drugarica samo su još više komplikovala Volođinu sudbinu. . .

*

Naš perionički odred sastojao se od devojaka različitog uzrasta i društvenog položaja. Među njima je bilo i radnica, i kolhoznica, i mladih učiteljica, i studentkinja

pozorišnih akademija. To su bile devojke-dobrovoljci četrdeset prve godine iz moskovske i kalinjinske oblasti. Videći te devojke, srce mi se steglo od žalosti. U muškim pantalonama i majicama stajale su te trudbenice sagnute nad svojim ogromnim koritima. S vremena na vreme na zemlju se slivala crveno obojena voda. Otekle ispucale ruke pralja stalno su iznova uklanjale sa veša prljavštinu, krv, gips, slankasti vojnički znoj. Neke od njih su ispirale ogromne gomile opranih uniformi i zavoja u rečici, druge su trljale rublje valjkom i lupale prakljačom.

Gotovo tri godine njihovog devojaštva prošlo je nad tim drvenim koritom. Naš dolazak ne samo da je predstavljaо neočekivanost za njih, on ih je bukvalno zapanjio. »Nama, čak, ni pozadinski oficiri nikada ne dolaze« — objašnjavale su nam devojke, obradovane našom pažnjom prema njihovom radu.

Pored korita nađosmo i Anju. Omalena, na prvi pogled neprimetna devojka, nimalo nije ličila na vilu koja je uspela da opčini i dovela maltene do smrti »izviđačkog boga«. Ali, kakav karakter! Samo što sam pokušao da povedem razgovor o Volođi, ona pocrvene i zaćuta. Ceo njen izgled je jasno govorio: »Druže generale, o svojim ličnim stvarima neću da razgovaram s vama«. Počeo sam da shvatam zašto je pretrpeo neuspeh potpukovnik Žerđev i zato skrenuh razgovor na uslove rada pralja.

— A gde radite zimi?

— Isto kao i leti, druže generale, na svežem vazduhu. Spasavaju nas rećice.

Anja se umiri i mi je zamolismo da svrati malo kasnije kod komandanta odreda: nadali smo se da će tamo biti zgodnije i lakše da se porazgovara.

Pitao sam komandanta odreda koliko je pralja predložio za odlikovanje? Ispostavilo se da nije nijednu. Dadoh oduške svojoj razdraženosti: »Za rad na njivi i u fabriči zemlja daje Orden Lenjina, pa čak i Zlatnu zvezdu. A naše devojke? Po hladnoći Peru, na ledu propiraju, u mlađim godinama zdravlje žrtvuju da bi svojim radom spasle vojničke živote i vojničko zdravlje, a vi ste zažalili da im medalje date!« I Žuravlјov je dobio svoje: »Jesu li tvoji ansamblи gostovali kod njih? Samo umemo da tražimo i zahtevamo: hajde, daj u određenom roku čisto

rublje! A nismo imali ni jedan trenutak vremena za malu brigu o ljudima!« Najviše sam se stideo ja: prvi put sam dospeo ovamo, pa i to, ako ćemo pravo, zbog ljubavnih jada Podgorbunskog. Bavio sam se svim i svačim samo ne pranjem rublja. A čak je i M. I. Kalinjin pitao mene i Katukova o vašljivosti. Nekada je ruska vojska polovinu svih gubitaka u ljudstvu trpela zbog epidemija, dok kod nas, međutim, gotovo i nije bilo infektivnih bolesti. Koliko su desetina, a možda i stotina života spasle u ratu radne ruke devojaka, koje su nosile tako neratnički naziv — »pralje!«

Razgovor je bio prekinut Anjinim dolaskom. Pozvavši u pomoć svoje celokupno životno iskustvo, otpočeh razgovor: »Pa lepo, ti ga ne voliš! Ali on je ranjen, kontuzovan. Lekari govore da njegov oporavak koči teško duševno stanje. Prodežuraj nekoliko dana u bolnici pored njegove postelje. On će ozdraviti, a ti ćeš biti slobodna. Ja mislim da heroju treba da se spase život!«

Protiv teške artiljerije mojih dokaza Anja nije mogla da se održi i njen prekomandovanje u bolnicu bilo je oformljeno na licu mesta. Uz put smo ja i Žuravljev učvršćivali našu pobedu, hvaleći Volođu kao dobrog i čestitog čoveka, ispričali smo joj kako nam je Volođa priznao da se zaljubio u nju na prvi pogled. Anja je ponovo pocrvenela i osmehnula se: neće, valjda, »ženskaroš« pričati generalu o takvim stvarima i moliti ga za pomoć! Po njenim blistavim očima smo shvatili da je njen izgubljena vera u Volođu ponovo vraćena.

U bolnici nas je očekivao Podgorbunski. On i Anja se baciše jedno drugome u zagrljaj. Volođa je samo toliko izustio: »Hvala, spasli ste mi život«. Izgleda da Anja od radosti čak nije ni primetila da on nije u tako teškom stanju kako sam joj ja predstavio.

Svratih do Jaše. Moj prijatelj iz mladosti prevrtao se na bolničkoj postelji. Pogledao me je, prepoznao po svemu sudeći, i šapnuo: »Nađi moje«. Odmah zatim izgubio je svest. Izjutra je izdahnuo. Jakova Kinaša smo sahranili na poljskoj zemlji, za koju se borio zajedno sa poljskim patriotima.